

Studie verwezenlijkt ter gelegenheid van de
gezamenlijke economische zending onder
het Voorzitterschap van HKH Prinses Astrid,
Vertegenwoordigster van ZM de Koning

12 > 19 maart 2016

INDONESIË

agentschap voor
buitenlandse handel

VOORWOORD

Indonesië biedt een interessant economisch potentieel voor onze investeerders en uitvoerders. Ondanks de vertraging van de laatste jaren blijft de groei van het land toch op het respectabele niveau van 5%, met bovendien optimistische perspectieven voor de komende jaren.

De demografische structuur maakt het land extra aantrekkelijk. Als vierde dichtst-bevolkte land ter wereld heeft Indonesië een jonge bevolking en een sterk groeiende middenklasse.

De archipel beschikt over natuurlijke rijkdommen als landbouwgronden en mineralen in overvloed. Indonesië wil diversifiëren en overstappen van een economie afhankelijk van grondstoffenuitvoer naar een economie die gebaseerd is op de verwerking van deze laatste tot hoogwaardige eindproducten.

Door de afschaffing van brandstofsubsidies creëerde de regering van president Widodo de ruimte om meer financiële middelen toe te kennen aan de renovatie van de binnenlandse infrastructuur, de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen, het herlanceren van de maritieme sector en de invoering van maatregelen om de toegang tot onderwijs en gezondheidszorg te garanderen.

Het is in deze context dat het Agentschap voor Buitenlandse Handel, in samenwerking met haar partners (Flanders Investment & Trade, Brussel Invest & Export en l'Agence wallonne à l'Exportation et aux Investissements étrangers) deze gezamenlijke economische zending organiseert. Wij zijn ervan overtuigd dat dit voor onze Belgische bedrijven een mooie gelegenheid biedt om hun troeven op de Indonesische markt uit te spelen.

Fabienne L'Hoost
Adjunct-directeur-generaal

Marc Bogaerts
Directeur-generaal

EXECUTIVE SUMMARY

Indonesië staat op de 16de plaats als economische wereldmacht. Gemeten aan het BBP in paritaire koopkracht komt het land zelfs als 8ste in de rangschikking te staan.

Indonesië maakt deel uit van opkomende economieën die de fakkel overnemen van de BRIC-landen. In het voorbije decennium werd een gemiddelde jaarlijkse groei van 5,9% geregistreerd. Ondanks de vertraging die sinds 2011 merkbaar is door een ongunstige economische context [vertraging van de Chinese economie en ineenstorting van de grondstofprijzen] werd het niveau van 5,0% gehandhaafd voor 2014 en 2015. Volgens de vooruitzichten zou de groei opnieuw moeten stijgen in de komende jaren.

Dankzij de uitgestrekte vis- en landbouwgronden was de primaire sector goed voor 14% van het nationale BBP. De industrie genereert op haar beurt 45% van 's lands rijkdom, gevolgd voor de dienstensector die 41% voor haar rekening neemt.

Indonesië heeft een aanzienlijk inflatiecijfer (6,6% in 2015), dat gedeeltelijk kan worden verklaard door de hoge prijzen van de geïmporteerde goederen. Net als in de andere opkomende landen van de regio is de Indonesische munt sterk in waarde gedaald tegenover de Amerikaanse dollar en de euro, een meevaller voor onze uitvoerders. Gezien de verhoging van de Amerikaanse rentevoeten in december 2015, zouden zowel de zwakke positie van de roepi als de inflatiedruk aanhouden in 2016.

Indonesië is een belangrijke speler in de internationale handel. Het is de grootste economie binnen de ASEAN, de organisatie van de Zuidoost-Aziatische naties, die sinds 31 december 2015 ook een economische gemeenschap geworden is, naar het model van de Europese Unie. Indonesië heeft bovendien een partnerschaps- en samenwerkingsakkoord getekend met de Europese Unie en drukte recent nog belangstelling uit om toe te treden tot het TPP (Trans-Pacifisch Partnerschap).

De handelsbalans van Indonesië is in evenwicht. De belangrijkste handelspartners zijn de landen uit de ASEAN-zone, China en Japan. Na dit volledig Aziatische trio volgt de Europese Unie. De petroleumproducten zijn de meest verhandelde goederen, gevolgd door olie en vetten bij uitvoer en machines bij invoer.

De toestroom van DBI (Directe Buitenlandse Investerings) naar Indonesië steeg met 21% tussen 2013 en 2014. De recentste DNI (negatieve lijst van investeringen) van mei 2014 is over het algemeen restrictiever dan de voorgaande. De protectionistische maatregelen voor bepaalde sectoren worden echter gecompenseerd door de versoepeling van de investeringsvoorwaarden in andere sectoren.

Deze studie bespreekt de vier meest veelbelovende sectoren in Indonesië: infrastructuur, energie, cleantech en de maritieme sector.

De afschaffing van de brandstofsubsidies begin 2015 liet de overheid toe om het budget voor infrastructuurwerken aanzienlijk te verhogen. Het gebrek aan aangepaste infrastructuur waar het land mee te kampen heeft, ondermijnt immers haar economische en sociale ontwikkeling. De prioriteit gaat dan ook naar projecten die de logistieke kosten moeten verlagen, het transportaanbod verbeteren en voor een uitbreiding van het elektriciteitsnetwerk moeten zorgen.

De demografische situatie en de toenemende verstedelijking jagen het energieverbruik de hoogte in, met maar liefst +43% op 10 jaar tijd. Indonesië bezit een van de grootste fossiele grondstofvoorraden ter wereld. Hoewel het land nu een netto-invoerder van petroleum is geworden, heeft Indonesië haar exportactiviteiten behouden om zich in december vorig jaar, na 7 jaar afwezigheid, opnieuw aan te sluiten bij de OPEC. Daarnaast blijft het land de grootste steenkooluitvoerder ter wereld en, ondanks een dalende verkoop, ook een belangrijke speler op het gebied van LNG.

In de marge van COP21 heeft Indonesië zich ertoe geëngageerd om de uitstoot van broeikasgassen met 29% te verminderen tegen 2020 en om het aandeel van hernieuwbare energie in haar energiemix tegen 2025 te verhogen naar 25%. De geografische kenmerken van Indonesië bieden het land aanzienlijke energiebronnen die echter schromelijk onderbenut blijven (water- en warmtekrachtcentrales, zonne- en windenergie, elektriciteit uit biomassa, ...). Energie-efficiëntie en de verwerking van afval en afvalwater bieden eveneens heel wat investeringsmogelijkheden.

Toen president Widodo aan de macht kwam in oktober 2014 beloofde hij om van Indonesië een "wereldwijde maritieme as" te maken. De archipel met 17.000 eilanden vormt de 6de grootste EEZ (Exclusieve Economische Zone) ter wereld. Het versterken van de maritieme sector omvat meerdere luiken: veiligheid, modernisering van de infrastructuur en de ontwikkeling van de visserij-activiteiten.

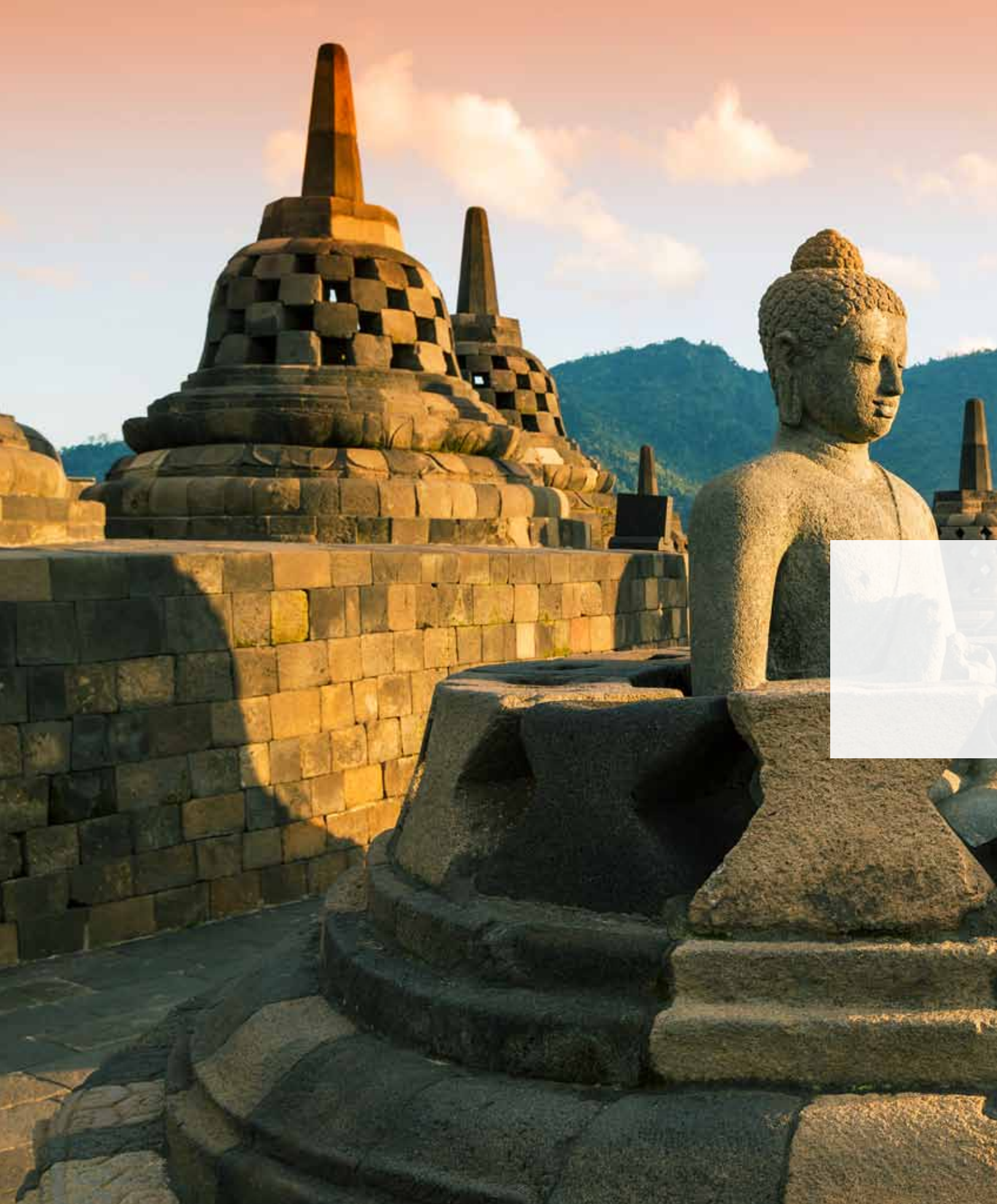
Na enkele belangrijke cijfers (deel 1) en een macro-economische analyse van het land (deel 2) wordt nader ingegaan op de hogerop vernoemde vier sectoren (deel 3). Als laatste deel volgen de succesverhalen van drie Belgische bedrijven op Indonesische bodem (deel 4).

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD	3
EXECUTIVE SUMMARY	4
1. INDONESIAË IN ENKELE CIJFERS	8
2. ECONOMISCHE GEGEVENS	12
2.1 Kernindicatoren	14
2.1.1 BBP	14
2.1.2 Inflatie	20
2.1.3 Wisselkoers	21
2.1.4 Rentevoeten	23
2.1.5 Overheidsfinanciën	24
2.2 Buitenlandse handel	26
2.2.1 Handelsrelaties	26
2.2.2 Handelsbalans	28
2.2.3 Export	30
2.2.4 Import	31
2.3 Directe buitenlandse investeringen	32
2.4 Risicowaardering	38
2.4.1 Risicowaardering volgens de Credendo Group	38
2.4.2 Andere risico-indicatoren	40
3. SECTORALE ANALYSE	42
3.1 Infrastructuur	44
3.2 Energie	48
3.2.1 Petroleum	50
3.2.2 Steenkool	52
3.2.3 Gas	54
3.3 Cleantech	56
3.3.1 Hernieuwbare energie	57
3.3.2 Energie-efficiëntie	60
3.3.3 Afvalverwerking	61
3.3.4 Verwerking van afvalwater	61
3.4 Maritieme sector	62
4. RECENTE SUCCESVERHALEN	66
5. BRONNEN	74

1 INDONESIË IN ENKELE CIJFERS

GEOGRAFIE

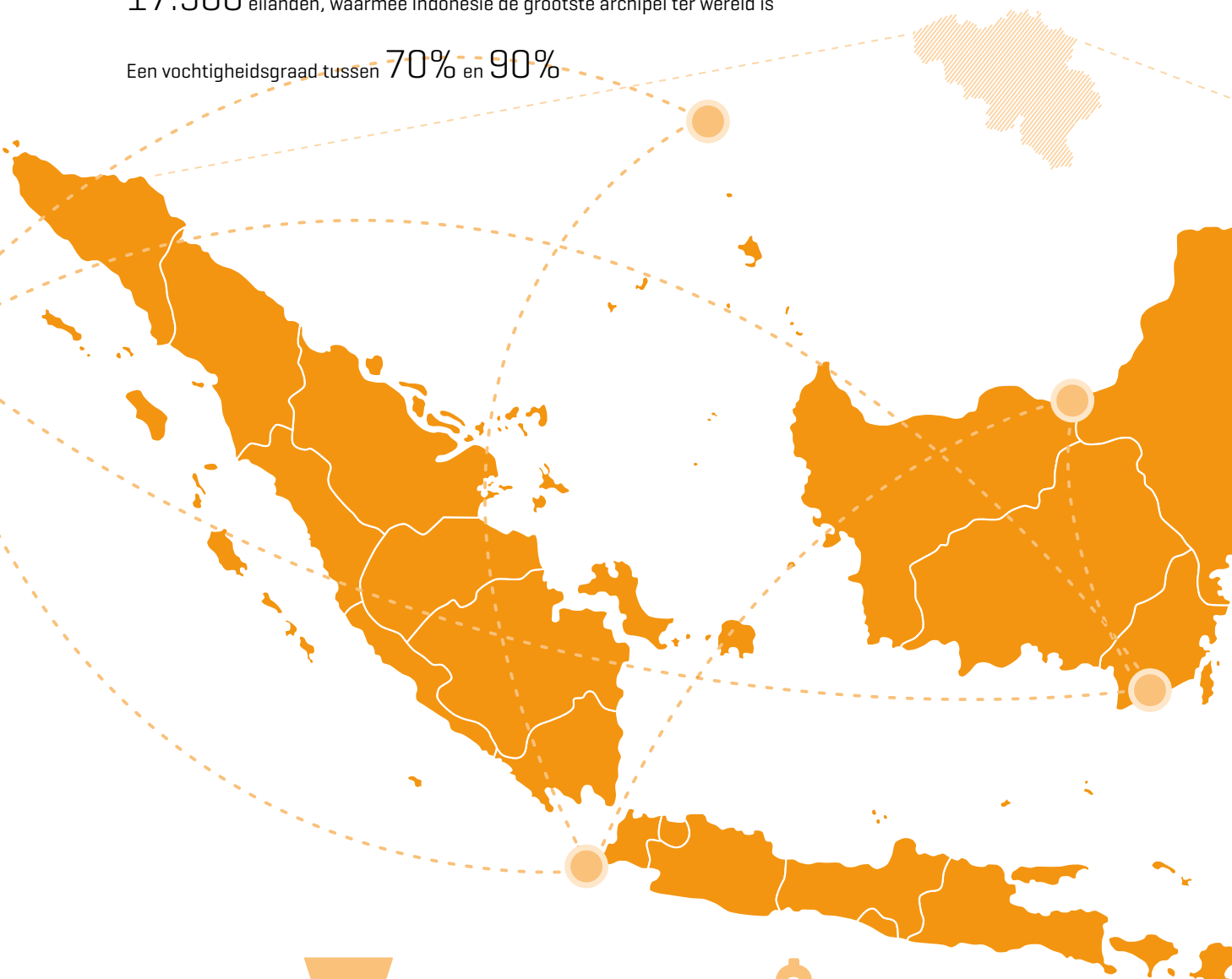
Een grondgebied van 1,9 miljoen km², (64 keer zo groot als België)

Een Exclusieve Economische Zone (EEZ, zeegebied) van 6,2 miljoen km²

17.508 eilanden, waarmee Indonesië de grootste archipel ter wereld is

Een vochtigheidsgraad tussen 70% en 90%

64 X

ECONOMIE

8ste economische macht ter wereld (in koopkrachtpariteit)

15.145 IDR = 1 EUR (op 8 februari 2016)

BBP per inwoner in PPP: 10.250 USD (2014)

Groei van het BBP: 5,0% (2014)

DEMOGRAFIE

1 nationale taal: Indonesisch. Engels wordt vlot gebruikt in de zakenwereld

252,8 miljoen inwoners

4de meest bevolkte land ter wereld (na China, India en de Verenigde Staten)

300 etnische groepen

557 Belgen geregistreerd in Jakarta (juli 2014)

54% van de bevolking woont in een stad

88% van de Indonesiërs zijn moslim

(5% protestant, 3% katholiek, 2% hindoe, 1% boedhist en 1% beleeft een andere religie)

11

LE CANADA EN QUELQUES CHIFFRES

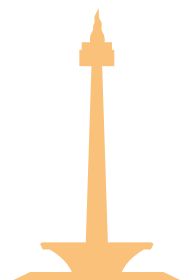
POLITIEK

1 republiek

1 hoofdstad: Jakarta (andere economische metropolen: Surabaya, Bandung)

1 president: Joko Widodo (sinds oktober 2014)

33 provincies

A nighttime photograph of a city. The top half shows several modern, illuminated skyscrapers against a dark blue sky. The bottom half shows a residential area with many smaller houses, some with lights on, and a pond in the foreground reflecting the lights. A white horizontal band is overlaid across the middle of the image, containing the title text.

2 ECONOMISCHE GEGEVENS

2.1 KERNINDICATOREN

2.1.1 BBP

Het Bruto Binnenlands Product (BBP) van een land kwantificeert de productie van rijkdom van haar economische actoren (huishoudens, bedrijven en overheid). Het wordt vaak beschouwd als de belangrijkste indicator om de gezondheid van een economie in te schatten. Wij analyseren het Indonesische BBP via diverse invalshoeken.

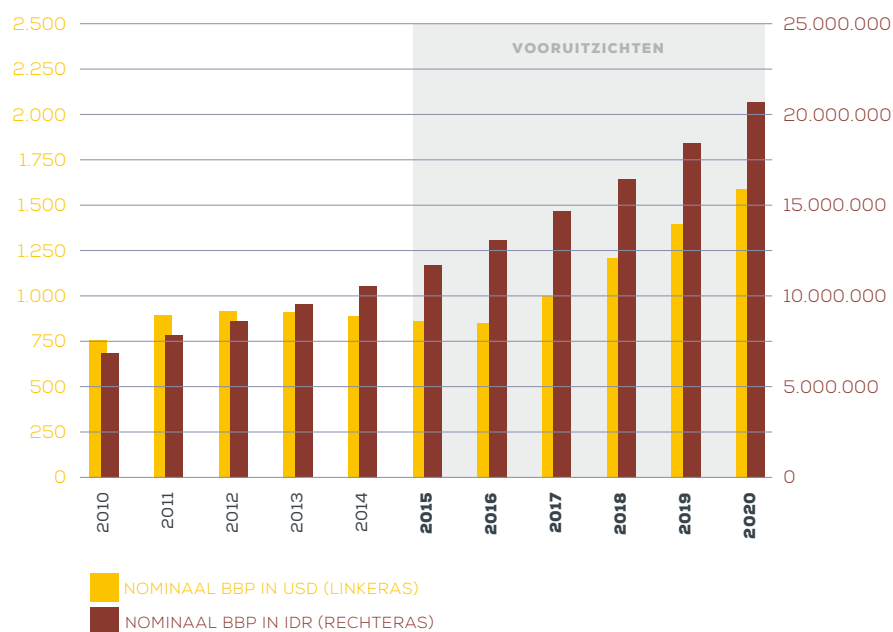
NOMINAAL BBP

Uitgedrukt in USD en gebruik makend van de gemiddelde wisselkoers op de markt, bedroeg het Indonesische BBP in 2014 888 miljard USD volgens de gegevens

van de Economist Intelligence Unit (EIU). Dit zou vervolgens gedaald zijn tot 861 miljard USD in 2015, als gevolg van een verzwakking van de lokale munt, de Indonesische roepie (zie 2.1.3 Wisselkoers). Verwacht wordt dat het BBP weer zal stijgen vanaf 2017, om de grens van 1.500 miljard USD te doorbreken in 2020.

De omvang van haar BBP maakt van Indonesië de 16de economische macht ter wereld volgens het IMF, een lijstje dat aangevoerd wordt door de Verenigde Staten, China en Japan. Bijgevolg maakt Indonesië ook deel uit van de G20.

NOMINAAL BBP, IN LOPENDE PRIJZEN (IN MILJARD DOLLAR)

Bron: EIU (november 2015)

Rekening houdend met het BBP gecorrigeerd door koopkrachtpariteit staat Indonesië zelfs op een achtste plaats. Via de koopkrachtpariteit of “purchasing power parity” (PPP) wordt de koopkracht van geldeenheden tussen verschillende landen vergeleken.

BBP PER CAPITA

Het BBP per capita werd geschat op 3.208 USD in 2014 en op 3.370 USD in 2015. In een ranglijst van de Wereldbank staat Indonesië op een 125ste plaats. Daarmee wordt het ondergebracht in de categorie “lagere middeninkomenslanden”. Gemeten in koopkrachtpariteit krijgen we een ander beeld, met een sterke toename van 10.565 USD per capita in 2014 naar 11.150 USD in 2015.

11,2% van de bevolking, ongeveer 29 miljoen inwoners, leeft onder de armoedegrens. Vijf jaar eerder was dit nog 13,3% van de bevolking of 31 miljoen inwoners. Ondertussen breidt de middenklasse uit. Deze zou volgens een studie van de Boston Consulting Group tussen 2015 en 2020 verdubbelen van 74 miljoen naar 141 miljoen inwoners.

De welvaarts kloof in de archipel blijft ondanks bovenstaande tendensen zeer groot, hoofdzakelijk gezien de 20% rijkste Indonesiërs het meeste profijt halen uit de economische groei. Het GINI-coëfficiënt, dat de ongelijkheid in de verdeling van inkomsten meet, steeg van 0,30 in het begin van de eeuw naar 0,41 in 2015. Een perfecte gelijkheid staat voor 0, een totale ongelijkheid voor 1. De Wereldbank nam nergens in Azië een grotere stijging waar. In haar recente verslag “Indonesia’s Rising Divide” onderstreept de Wereldbank welke bedreigingen dit onevenwicht kan teweegbrengen voor de sociale, economische en politieke stabiliteit van het land.

LANDEKLASSEMENT VOLGENS BBP IN USD AAN LOPENDE PRIJZEN

RANG	LAND
1	VERENIGDE STATEN
2	CHINA
3	JAPAN
4	DUITSLAND
5	VERENIGD KONINKRIJK
6	FRANKRIJK
7	BRAZILIË
8	INDIA
9	ITALIË
10	RUSLAND
11	CANADA
12	ZUID-KOREA
13	AUSTRALIË
14	SPANJE
15	MEXICO
16	INDONESIË
17	NEDERLAND
18	TURKIJE
19	SAOEDI-ARABIË
20	ZWITSERLAND

Bron: IMF, World Economic Outlook (oktober 2015)

LANDENKLASSEMENT VOLGENS BBP IN PPP

RANG	LAND
1	CHINA
2	VERENIGDE STATEN
3	INDIA
4	JAPAN
5	DUITSLAND
6	RUSLAND
7	BRAZILIË
8	INDONESIË
9	VERENIGD KONINKRIJK
10	FRANKRIJK
11	MEXICO
12	ITALIË
13	ZUID-KOREA
14	SAOEDI-ARABIË
15	SPANJE
16	CANADA
17	TURKIJE
18	IRAN
19	AUSTRALIË
20	TAIWAN

Bron: IMF, World Economic Outlook (oktober 2015)

Daarom adviseert de Wereldbank de Indonesische overheid om de factoren van ongelijkheid aan te pakken. Ze klaagt onder meer de ongelijkheid op de arbeidsmarkt aan. Zo is meer dan de helft van de arbeidspopulatie actief in de informele sector, ook al betaalt deze maar de helft van wat werknemers krijgen in de formele economie voor gelijkaardig werk. Ook de grote concentratie van rijkdom is nefast. In 2014 consumeerden de 10% rijksten evenveel als de 54% armsten. Het nemen van corrigerende maatregelen op het vlak van gezondheid, onderwijs, beroepsopleiding, sociale zekerheid en belasting wordt als noodzakelijk beschouwd om het ongelijkheidsniveau te doen dalen.

REËLE GROEI VAN HET BBP

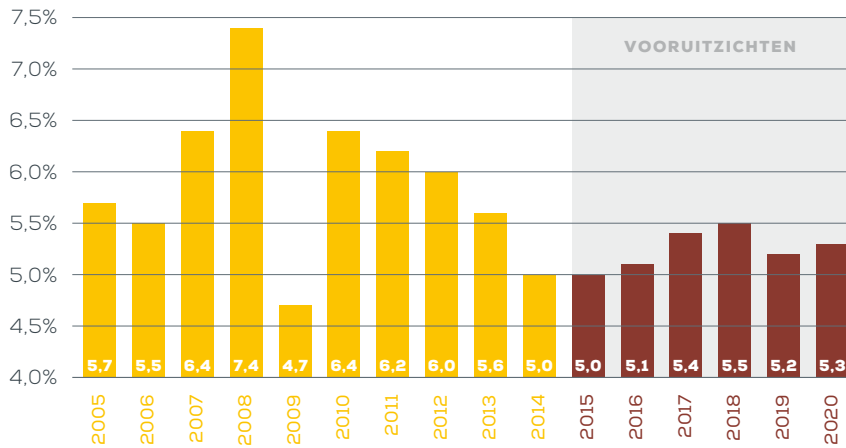
In het afgelopen decennium heeft Indonesië een indrukwekkende gemiddelde jaarlijkse groei laten optekenen van 5,9%. Sinds 2010 nam de groei wat af, voornamelijk als gevolg van de ongunstige internationale context met een lagere wereldwijde, voornamelijk Chinese, vraag en een daling van de grondstofprijzen. De private, binnenlandse consumptie blijft de grootste motor van de Indonesische economie.

De groei bedroeg 5,0% in 2014, een niveau dat aangehouden werd in 2015. Een lichte verbetering wordt verwacht voor de vijf komende jaren, met schattingen die schommelen tussen 5,1% en 5,5%.

De groei valt weliswaar minder sterk uit dan verwacht, maar Indonesië behoort volgens experts toch nog steeds tot de nieuwe opkomende naties die de BRICS overtreffen. De vertraging van de Indonesische economische groei is dan ook minder uitgesproken dan voor deze laatsten.

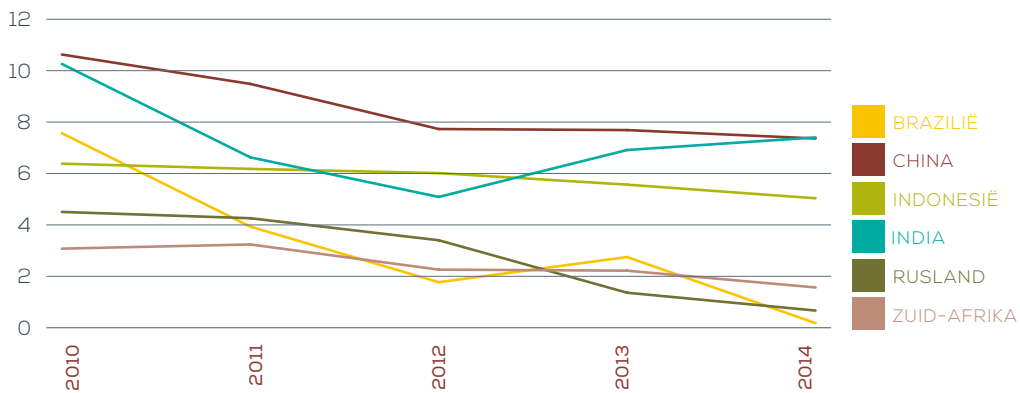

GROEI VAN HET REËLE BBP

Bron: EIU (november 2015)

GROEI VAN HET REËLE BBP, IN VERGELIJKING MET DE BRICS-LANDEN

Bron: Wereldbank (2015)

BBP PER SECTOR

De primaire sector groepeert alle activiteiten voor de exploitatie van natuurlijke rijkdommen. Ze vertegenwoordigt 14,3% van het Indonesische BBP [2014] en stelt 35% van de arbeidsbevolking tewerk. De landbouwsector neemt met 8,5% van het BBP een groot deel voor haar rekening. Ze is voornamelijk gespecialiseerd in rubber, rijst, rietsuiker, koffie, thee, kruiden, kokosnoot en palmolie. Het land is ook een visserij-gigant [zie ook 3.4], wat 3,4% van het BBP opbrengt. De primaire sector omvat ook de veeteelt en haar afgeleide producten [1,8%], evenals de exploitatie van de vele bossen op de archipel [0,6%].

De secundaire sector omvat alle activiteiten die als einddoel hebben om een natuurlijke grondstof tot een afgewerkt product te verwerken. Deze sector droeg in 2014 ter waarde van 45,1% bij aan het BBP en gaf werk aan 20% van de actieve beroepsbevolking. Deze groep kan onderverdeeld worden in vier grote hoofdactiviteiten: productie, exploitatie van mijnen en steengroeves, bouw en nutsvoorzieningen [elektriciteit, gas en water].

De productie genereert ongeveer een kwart van het nationale BBP [23,7%]. De belangrijkste industrieën in Indonesië in termen van hun bijdrage aan het BBP zijn:

- > voeding, drank en tabak
- > machines, apparaten en transportmateriaal
- > activiteiten gelieerd aan petroleum en gas, zoals raffinage en LNG-productie
- > de chemische sector met onder meer meststoffen, medicijnen, rubber
- > textiel en schoeisel

De petroleum- en gasindustrie vertegenwoordigt 2,9% van het BBP, waarvan 1,6% dankzij raffinage en de rest dankzij LNG. De winning van delfstoffen, olie en gas is goed voor 10,5% van het BBP, waarvan 4,1% toegewezen kan worden aan petroleum en gasvelden. Het totale aandeel van "oil & gas" in het BBP van Indonesië komt zo op 7,0%.

De tertiaire sector, of dienstensector, vertegenwoordigt 40,6% van het nationale BBP en 45% van de totale tewerkstelling.

Handel genereert 14,6% van het BBP. Financiën, immobiliën en diensten aan bedrijven zijn goed voor 7,6% van het BBP, terwijl transport- en communicatieactiviteiten 7,4% bedragen. Toerisme zorgt ook voor een belangrijke stroom van inkomsten, al lijdt het imago onder de terroristische dreiging en de vaak voorkomende natuurrampen.

SECTORALE VERDELING VAN HET BBP 2014

14,3%	Landbouw, kwekerijen, bosbouw en visserij
23,7%	Productie
10,5%	Mijnen en steengroeves
10,1%	Bouw
0,8%	Elektriciteit, gas en water
14,6%	Handel, horeca, restauratie
7,6%	Financiën, immobiliën, diensten aan bedrijven
7,4%	Transport en communicatie
11,0%	Andere diensten

SECTOR	Aandeel in het BBP 2014	Vershil 2013/2014
PRIMAIRE SECTOR	14,3%	
Landbouw, kwekerijen, bosbouw en visserij	14,3%	3,3%
SECUNDAIRE SECTOR	45,1%	
Productie	23,7%	4,9%
Mijnen en steengroeves	10,5%	-0,2%
Bouw	10,1%	6,6%
Elektriciteit, gas en water	0,8%	5,5%
TERTIAIRE SECTOR	40,6%	
Handel, horeca en restauratie	14,6%	4,6%
Financiën, immobiliën en diensten aan bedrijven	7,6%	6,0%
Transport en communicatie	7,4%	9,3%
Andere diensten	11,0%	5,9%
TOTAAL	100,0%	5,0%

Bron: Statistics Indonesia (2015)

2.1.2 INFLATIE

De Indonesische Centrale Bank (Bank of Indonesia of BI) heeft als voornaamste doelstelling om de stabiliteit van de nationale munt, de Indonesische roepie (IDR) te verzekeren. Deze opdracht bestaat uit twee luiken: het verzekeren van de stabiliteit ten aanzien van de prijzen van goederen en diensten enerzijds en ten aanzien van andere deviezen anderzijds. De effecten van het eerste luik laten zich voelen qua inflatie, terwijl deze van het tweede luik zich manifesteren in de wisselkoers [zie ook 2.1.3].

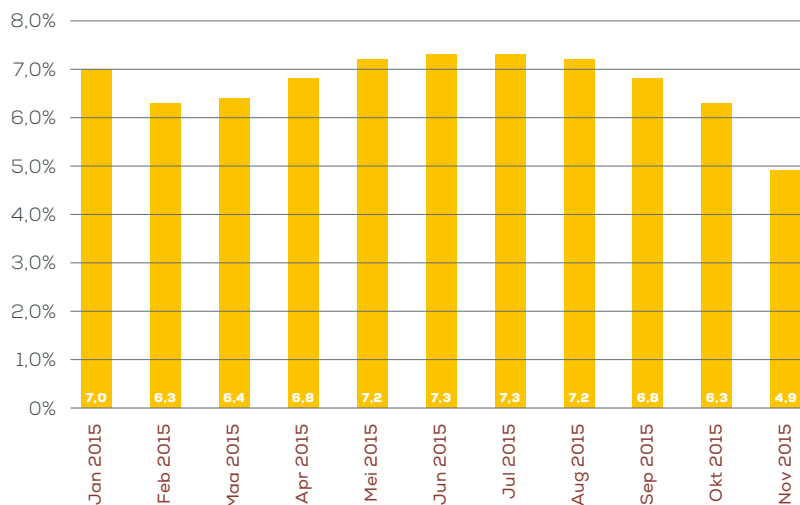
De inflatie wordt vastgesteld in functie van de stijging van de algemene consumptie-index gezien op 12 maanden, wat de belangrijkste schatting is van levensduurte. In Indonesië is deze gebaseerd op ze-

ven categorieën van uitgaven:

- > voeding
- > drank en tabak
- > huisvesting
- > kleding
- > gezondheidszorg
- > onderwijs en sport
- > transport en communicatie

De inflatie is een bezorgdheid sinds 2008, onder invloed van de stijgende prijzen van grondstoffen en voedingsmiddelen. Na te zijn gereduceerd van 9,9% in 2008 naar iets minder dan 4% in 2012, was er wederom een stijging merkbaar in 2013 en 2014 (een gemiddelde jaarlijkse stijging van 6,4%).

INFLATIEGRAAD

Bron: Bank of Indonesia (december 2015)

Ondanks de mondiale daling van de petroleum prijzen in de tweede helft van 2014 was er een aanzienlijke inflatiestijging in 2015. Dit kan deels toegeschreven worden aan de geleidelijke afschaffing van subsidies op brandstofprijzen door de overheid. Ook de verzwakking van de roepie droeg bij aan de hogere prijs voor importgoederen.

De gegevens van oktober 2015 tonen een inflatie aan van 6,3% op jaarbasis, tegenover 6,8% in september. Deze daalde tot 4,9% in november.

Deze cijfers bevestigen de vooruitzichten van de

EIU die een gemiddelde inflatie van 6,6% voorzag in 2015. Deze zou vervolgens verhogen naar 6,5% in 2016 om daarna opnieuw te stabiliseren tot 2020. Het gemiddelde inflatiepeil tussen 2016 en 2020 wordt geschat op 5,7%.

De ontwikkeling van de infrastructuur zou moeten bijdragen aan de daling van de kosten verbonden aan transport en logistiek. Dit zijn factoren die de prijzen van verscheidene goederen omhoogstuwen. De verwachte appreciatie van de roepie vanaf 2017 zou dan weer de inflatie veroorzaakt door geïmporteerde goederen moeten verlichten.

2.1.3 WISSELKOERS

De Indonesische roepie of rupiah (IDR) is de nationale munteenheid, waarvan de naam geïnspireerd is op de Indische munteenheid. Na de Japanse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog werd ze in 1949 aangenomen als het nationale devies. Daarmee verving de roepie de gulden uit Nederlands-Oost-Indië. Bij de introductie waren 3,8 roepies goed voor 1 USD. In 1965 werd een nieuwe roepie geïntroduceerd, die 1000 eenheden van de oude munt waard was.

Indonesië genoot in het begin van de jaren 1990 van een enorme toestroom aan buitenlands kapitaal. Toen dit werd ingetrokken kwam eerst de stabiliteit van de

munt en vervolgens van de economie onder druk te staan. De devaluatie van de Indonesische roepie werd gevolgd door deze van de Maleisische ringgit, de Filipijnse peso en verscheidene andere deviezen in de regio. De Aziatische crisis van 1997 lokte ook een val van de roepie uit. In januari 1998 werd 1 USD gewisseld voor 17.000 IDR. Vervolgens won de roepie weer aan waarde, waardoor dezelfde dollar voor 9.400 IDR gewisseld kon worden in december 2009.

De laatste maanden zijn de deviezen van verschillende opkomende markten aanzienlijk verzwakt. Deze situatie valt te verklaren door de vertraging van

VANDAAG MOET JE VOOR ÉÉN USD BESCHIKKEN OVER 14 MILJOEN OUDE ROEPIES, OFWEL 3,7 MILJOEN MEER DAN IN 1949. HET BETREFT ÉÉN VAN DE STERKSTE MUNTDEVALUATIES IN DE GROEP VAN OPKOMENDE LANDEN
STEVE HANKE, PROFESSOR AAN DE UNIVERSITEIT VAN BALTIMORE (OKTOBER 2015)

de Chinese economie, die van groot belang is voor Indonesië en haar buurlanden [zie ook 2.2 Buitenlandse handel] maar ook door de ongerustheid dat de Verenigde Staten zouden overschakelen naar een strakker begrotingsbeleid na zeven jaar van extreem lage rentevoeten. Een beslissing in die zin werd op 16 december 2015 ook effectief genomen, toen de Fed [Federal Reserve] haar belangrijkste rentetarief ooptrok met een kwart punt, waardoor deze basisrente nu tussen 0,25% en 0,50% komt te staan [tegenover tussen 0% en 0,25% sinds december 2008].

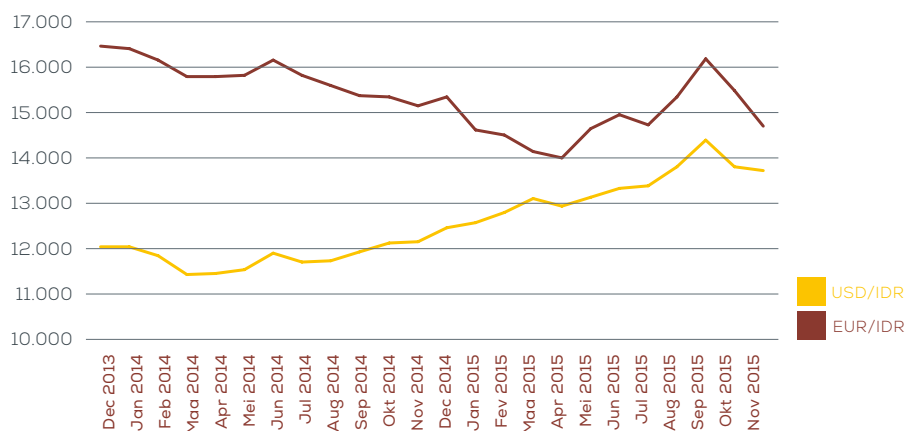
In één jaar tijd, tussen september 2014 en september 2015, nam de roepie een duik van 21% ten opzichte van de USD. Ze verloor eveneens 16% ten opzichte van de euro tussen april en september 2015. Van minder dan 14.000 IDR voor 1 EUR in de lente van 2015 ging het naar meer dan 16.000 IDR enkele maanden later.

De snelle depreciatie van de IDR was vorige zomer nog meer uitgesproken. De Indonesische autoriteiten verhoogden de maatregelen ter bescherming van de munt, meer bepaald door een wet in te stellen die het gebruik van buitenlandse munten voor lokale transacties verbood.

Ondanks een lichte heropleving in oktober en november toen de Fed haar beleidsrente niet verhoogde, blijft er een neerwaartse trend. Op 15 december waren 13.830 roepie 1 USD en 14.686 roepie 1 EUR waard.

Volgens de EIU zal de roepie kwetsbaar blijven in de periode 2016-2020 en in 2016 verder devalueren met 11,6% als de Fed haar monetaire politiek blijft volgen. Vanaf 2017 zou de roepie zich gestaag moeten heroprichten, al blijft ze onder druk staan als gevolg van het dubbele tekort, zowel budgettair als lopend, van het land.

WISSELKOERS VAN DE INDONESISCHE ROEPIE (IDR) T.O.V. DE EURO (EUR) EN DE AMERIKAANSE DOLLAR (USD)

Bron: www.x-rates.com / Bank of Indonesia (december 2015)

2.1.4 RENTEVOETEN

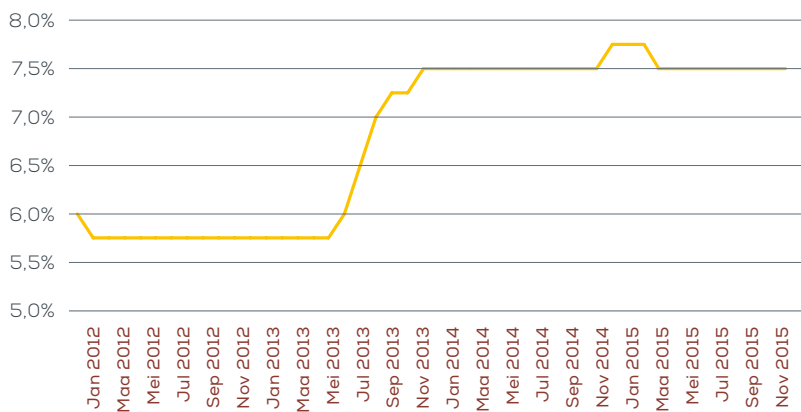
Wanneer we spreken over de Indonesische rentevoet, spreken we voornamelijk van de "BI rate". De BI rate is de basisrente, of beleidsrente, aan de hand waarvan de Indonesische Centrale Bank haar monetaire beleid bepaalt. Een wijziging van deze rente heeft gevolgen voor het complete gamma aan interestvoeten op de markt zoals ze worden vastgelegd door de banken en heeft dus ook gevolgen voor de kredietprijs van de consumenten, aankopers van immobiliën en bedrijven, evenals voor de interestvoeten van bankdepots en andere spaarproducten.

Op 17 februari 2015 verraste de Bank of Indonesia de markten door voor de eerste keer in drie jaar de BI rate te laten zakken. Dit gebeurde met 25

basispunten, van 7,75% tot 7,5%. De experts hadden echter unaniem een stabiele situatie verwacht. De BI verantwoordde haar versoepeling van de monetaire politiek door te wijzen op de dalende inflatie begin 2015. De val van de roepie die daarop volgde weerhield de Bank ervan om deze actie te herhalen, ondanks een zwakkere economische groei.

De verwachte aanhoudende inflatiedruk in 2016 en het verhogen van de beleidsrente door de Fed laten vermoeden dat de Bank of Indonesia zijn monetaire politiek niet zal versoepelen in de loop van de komende maanden. Economen verwachten pas een nieuwe rentedaling in 2017 om de economie te stimuleren.

BI RATE

Bron: Bank of Indonesia (december 2015)

2.1.5 OVERHEIDSFINANCIËN

De overheidsfinanciën van Indonesië behoren tot de meest solide van de Aziatische landen. In 2014 bedroeg de overheidsschuld 25,9% van het BBP, terwijl het budgettaire tekort 2,2% bedroeg van het BBP. Ter vergelijking, voor België zijn deze indicatoren respectievelijk 106,5% en 3,2% van het BBP.

Door de afschaffing van brandstofsubsidies kon de overheid meer investeren in gezondheidszorg, onderwijs en infrastructuurwerken. Volgens een economische bron was de budgettaire manoeuvreerruimte nochtans minder uitgesproken dan verwacht. De lagere prijs van het zwarte goud en

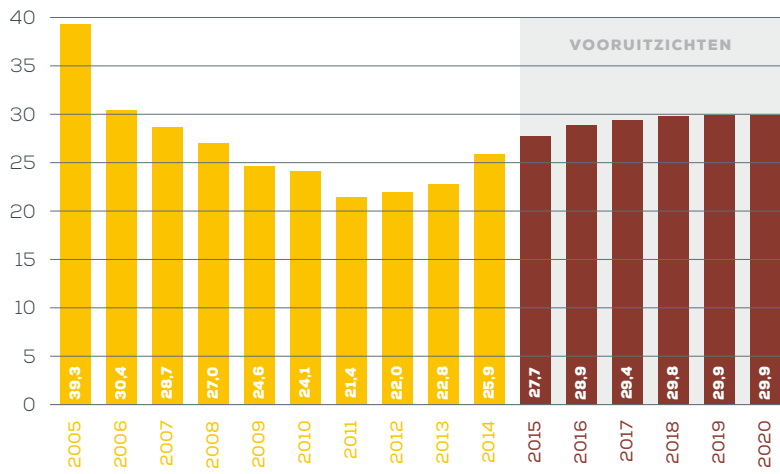
de verminderde petroleumproductie, voornamelijk als gevolg van een gebrek aan investeringen, maakten dat de overheidsinkomsten lager uitvielen dan voorzien. Het budgettaire tekort zou daarom gestegen zijn tot 2,3% van het BBP in 2015.

Het voorlopige budget voor 2016, dat voorgesteld werd in augustus 2015, ging uit van een verhoging van 7% van de totale uitgaven. De inkomsten zouden dan weer moeten stijgen met 4,9%. Het fiscale tekort voor Indonesië zou dan uitkomen op 2,2% in 2016, een lichte daling. Deze tendens zou zich moeten verderzetten over de komende jaren, om te stabiliseren rond 2%.

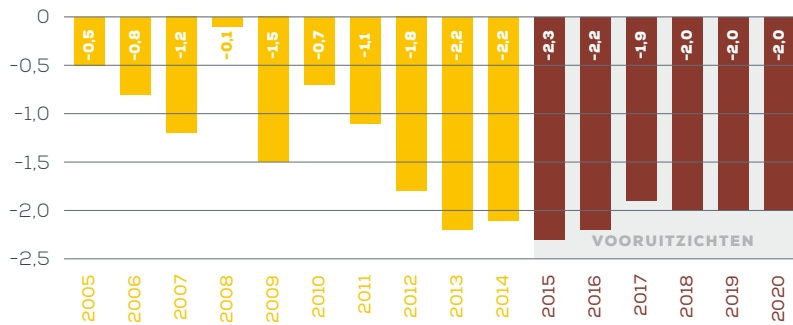

OVERHEIDSSCHULD (IN % VAN HET BBP)

Bron: EIU (november 2015)

BEGROTINGSEVENWICHT (IN % VAN HET BBP)

Bron: EIU (november 2015)

2.2 BUITENLANDSE HANDEL

2.2.1 HANDELSRELATIES

Met haar meer dan 250 miljoen inwoners is Indonesië een belangrijke commerciële speler in de internationale handel. Het land is gelegen in het hart van de zeer strategische ASEAN-regio en waakt erover goede contacten te onderhouden met haar commerciële partners.

Indonesië is een fervent aanhanger van vrijhandelsakkoorden. De landen waarmee het een dergelijke overeenkomst heeft gesloten vertegenwoordigen samen zelfs 67% van haar buitenlandse handel.

Het land heeft twee bilaterale handelsakkoorden ondertekend, met Japan en Pakistan en onderhandelt nog met India, Australië, Chili, de European Free Trade Association en Zuid-Korea. De overige vrijhandelsakkoorden waarvan Indonesië geniet zijn van regionale aard.

STICHTEND LID VAN DE ASEAN

De Associatie van Zuidoost-Aziatische Naties (ASEAN) is een politieke, economische en socio-culturele gemeenschap. Ze telt momenteel tien leden: Indonesië, Maleisië, de Filippijnen, Singapore, Thailand, Brunei, Vietnam, Laos, Myanmar en Cambodië. Indonesië is de grootste economie van de groep en staat in voor 40% van het gezamenlijke BBP. Het is ook het enige ASEAN-lid dat deel uitmaakt van de G20.

De ASEAN werd in 1967 in de context van de Koude Oorlog opgericht door vijf landen als blok tegen de communistische beweging, om de groei te bevorderen en om de stabiliteit in de regio te garanderen.

Vandaag heeft de organisatie tot doel de samenwerking en de wederzijdse bijstand tussen haar leden te versterken, een forum aan te bieden voor het oplossen van regionale problemen en gezamenlijk druk uit te oefenen op internationale onderhandelingen.

De 625 miljoen inwoners van de ASEAN-zone leven sinds 31 december 2015 in een economische gemeenschap (ASEAN Economic Community), gemodelleerd naar de Europese Unie. ASEAN streeft ernaar om voor haar regio een gemeenschappelijke markt te maken door de handelsbarrières op te heffen en het verkeer van personen, goederen, diensten, arbeid en kapitaal vlotter te doen verlopen. De ASEAN Economic Community vormt de vijfde handelspartner van de EU, na de Verenigde Staten, China, Rusland en Zwitserland.

Via ASEAN geniet Indonesië ook van 6 regionale vrijhandelsakkoorden: de vrijhandelszone tussen de ASEAN-landen zelf (AFTA), en de akkoorden afgesloten met Australië, Nieuw-Zeeland, China, India, Japan en Zuid-Korea. Onderhandelingen met Hongkong zijn nog aan de gang.

AKKOORD OVER EEN PARTNERSCHAP EN SAMENWERKING MET DE EU

Catherine Ashton, de voormalige Hoge vertegenwoordigster van de Europese Unie voor Buitenlandse zaken en Veiligheidsbeleid (van 2009 tot 2014) definieerde drie prioriteiten voor de uitbouw van de relaties van de EU met Indonesië: het aanhalen van de economische banden, de versterking van het politie-

ke partnerschap en het uitwisselen van standpunten over regionale en internationale kwesties, rekening houdend met het groeiende belang van Indonesië in de wereld. Het bezoek van Catherine Ashton aan de archipel in 2013 werd alvast als een belangrijke stap ervaren.

Op 1 mei 2014 sloten de EU en Indonesië een partnerschaps- en samenwerkingsovereenkomst (partnership and cooperation agreement - PCA). Het was de eerste keer dat de EU een dergelijk akkoord aanging met een land uit Zuidoost-Azië. Deze overeenkomst vervangt het oude samenwerkingsakkoord dat in 1980 werd afgesloten tussen de Europese Gemeenschap en de ASEAN.

De PCA is een essentieel instrument in de verdere ontwikkeling van de relaties tussen de EU en Indonesië. Op het politieke plan getuigt ze van de gemeenschappelijke wens van beide partijen om de democratische principes en de rechten van de mens te onderschrijven, om te strijden tegen de verspreiding

van massavernietigingswapens en om terrorisme te verslaan. Het akkoord verbreedt ook de samenwerking op het vlak van migratie, grens- en juridische samenwerking, onderwijs, klimaatverandering, transport, toerisme en de strijd tegen corruptie en criminaliteit.

INTERESSE VOOR DE TPP

Tijdens zijn bezoek aan het Witte Huis in oktober 2015 bevestigde president Widodo dat Indonesië deel zou gaan uitmaken van het Trans-Pacific Partnership (TPP). Na vele jaren onderhandelen ging de TPP begin oktober 2015 van start. De organisatie telt momenteel 12 landen uit de Aziatische en Pacificische zone (Brunei, Chili, Nieuw-Zeeland, Singapore, Australië, Canada, Verenigde Staten, Japan, Maleisië, Mexico, Vietnam en Peru), die samen 40% van het globale BBP vertegenwoordigen. Het verdrag wil een liberalisering van de handel en een geüniformeerde regelgeving opleggen in talrijke gevoelige sectoren zoals landbouw, toegang tot overheidsopdrachten en milieunormen.

IK BEN BIJZONDER BLIJ DAT DE PARTNERSCHAPS- EN SAMENWERKINGSOVEREENKOMST TUSSEN DE EU EN INDONESIAË VANDAAG IN VOEGE TREEDT. INDONESIAË IS EEN ESSENTIËLE PARTNER IN EEN REGIO DIE EEN STEEDS TOENEMEND STRATEGISCH BELANG HEEFT VOOR DE EU, EN EEN ALSMAAR BELANGRIJKERE ACTOR OP DE INTERNATIONALE SCÈNE. WE KIJKEN UIT NAAR DE UITVOERING VAN DE PCA MET ONZE INDONESIAËSCHE PARTNERS, DIE ONS ZAL TOELATEN OM EEN MEER MATURE EN VEELZIJDIGE RELATIE OP TE BOUWEN.

CATHERINE ASHTON, HOGE VERTEGENWOORDIGSTER VAN DE EUROPESE UNIE VOOR BUITENLANDSE ZAKEN EN VEILIGHEIDSBELEID (MEI 2014)

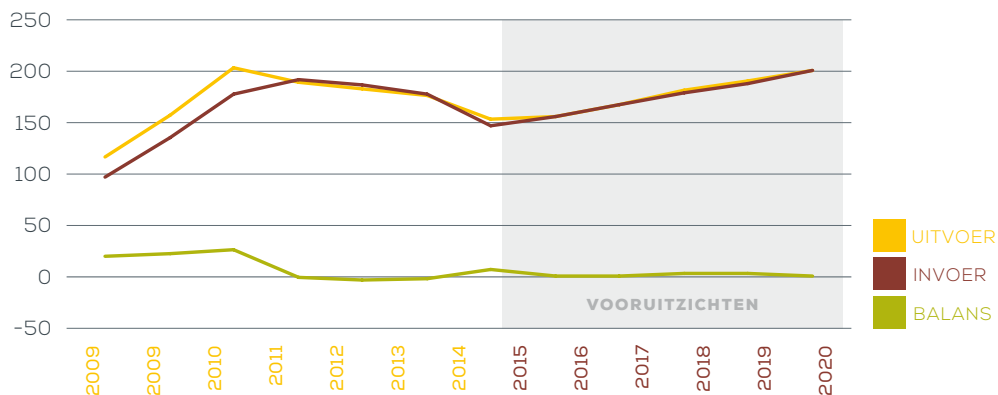
2.2.2 HANDELSBALANS

Volgens de Wereldhandelsorganisatie was Indonesië in 2014 zowel de 28ste importeur als exporteur van goederen. Ter vergelijking, België bezet in beide rangschikkingen de 13de plaats.

Indonesië exporteerde voor 176,0 miljard USD aan goederen in 2014, wat een daling van 3% betekent opzichte van 2013. Er werd ook voor een soortgelijk bedrag geïmporteerd, met name voor 178,2 miljard USD. Dit is een afname van 5% in vergelijking met 2013.

Sinds 2012 is de handelsbalans van goederen in evenwicht. Het lichte tekort dat geregistreerd werd in 2014 bedroeg 2,2 miljard USD. Volgens de EIU zouden export en import gezamenlijk en evenwichtig moeten evolueren in de komende vijf jaar. Voor 2015 wordt een handelsoverschot van 5 miljard USD verwacht op basis van de laatste beschikbare cijfers.

STROOM VAN DE HANDEL IN GOEDEREN, IN MILJARD USD IN LOPENDE PRIJZEN

Bron: EIU (november 2015)

2.2.3 EXPORT

PER LAND

Het merendeel van de Indonesische export is bestemd voor het Aziatische continent. De ASEAN-landen zijn goed voor 22,5%. De top 3 wordt vervolledigd door Japan met 13,1% en China met 10,0%. De Indonesische afzet naar deze twee laatste landen kende een sterke vermindering ten aanzien van 2013, met respectievelijk 15% en 22%.

De Europese Unie [9,6%] en de Verenigde Staten [9,4%] laten als vierde en vijfde klant wel een groei optekenen, van respectievelijk 5% en 1%. De rest van de top 10 bestaat uit Aziatische landen, met uitzondering van Australië [2,8%].

In het landenklassement bekleedt België een 27ste positie. Ons land kocht in 2014 goederen uit Indonesië voor naar schatting 1,2 miljard USD, voornamelijk kledij en schoeisel. Binnen de Europese Unie zijn Nederland [11de in het landenklassement], Duitsland

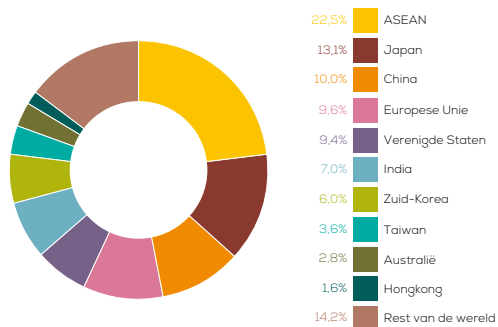
[13de] en Italië [17de] de belangrijkste handelspartners van Indonesië.

De Indonesische export naar België steeg met 1,2% in 2014. De gegevens van het eerste semester van 2015 geven een verhoging weer van 15,1% in vergelijking met dezelfde periode in 2014. Meer details zijn te vinden in de nota opgesteld door het Agentschap voor Buitenlandse Handel: "De handelsbetrekkingen van België met Indonesië".

PER PRODUCT

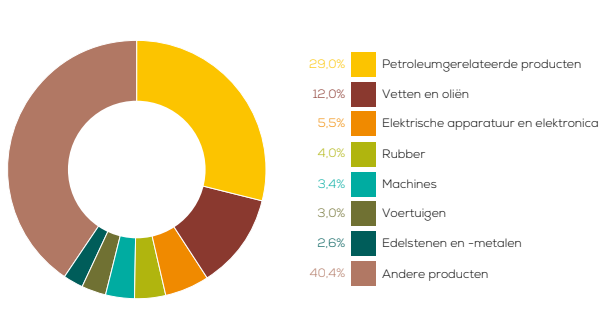
Meer dan een kwart van de Indonesische export is te danken aan petroleumgerelateerde producten, al gaat deze categorie er vergeleken met 2013 met 11% op achteruit. Dierlijke en plantaardige vetten en oliën zijn goed voor 12% van de export, komende van 10% in 2014. Een andere sectie die meer dan 5% van de exportmix vertegenwoordigt is elektrische apparatuur en elektronica.

EXPORT PER LAND (2014)

Bron: ITC (2015)

EXPORT PER PRODUCTGROEP (2014)

Bron: ITC (2015)

2.2.4 IMPORT

PER LAND

Aan de importzijde vinden we dezelfde voornaamste handelspartners als aan de exportzijde. De ASEAN-zone is hier zelfs nog belangrijker, gezien ze 28,6% van de door Indonesië geëxporteerde producten afneemt. Dit zelfs ondanks een vermindering van 7% vergeleken met 2013.

China komt op de tweede plaats met een belang van 17,2%, gevolgd door Japan met 9,5% en de Europese Unie met 7,1%. Het aandeel van deze twee laatsten neemt wel af.

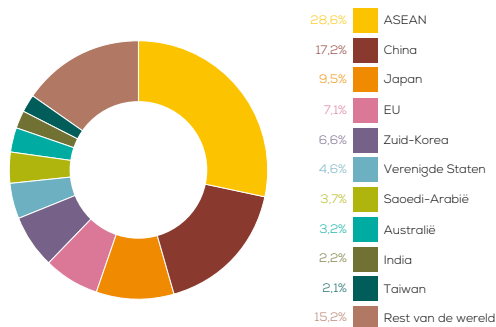
Indonesië kocht voor 585 miljoen USD Belgische goederen (voornamelijk chemische producten en machines), wat van ons land de 35ste leverancier

maakt (zevende binnen de EU). Duitsland, Italië en Frankrijk zijn de belangrijkste Europese leveranciers voor Indonesië op een respectievelijke 10de, 20ste en 25ste plaats in het landenklassement. Onze export naar de archipel kende een status quo in 2014, hetgeen ook geldt voor de eerste zes maanden van 2015.

PER PRODUCT

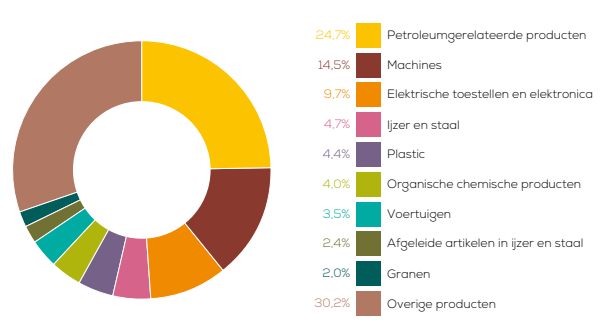
Een kwart van de Indonesische import betreft petroleumgerelateerde producten. Machines (14,5%) en elektronische toestellen en elektronica (9,7%) vormen samen een tweede kwart. Ijzer, staal en de afgeleide artikelen vertegenwoordigen 7,1% van de totale import.

IMPORT PER LAND (2014)

Bron: ITC (2015)

IMPORT PER PRODUCTGROEP (2014)

Bron: ITC (2015)

2.3 DIRECTE BUITENLANDSE INVESTERINGEN

We spreken over directe buitenlandse investeringen (DBI) als een onderneming minstens 10% van het kapitaal van een buitenlandse onderneming verwerft om er controle over uit te oefenen en het beheer ervan te beïnvloeden. Deze operaties worden meestal in twee grote groepen onderverdeeld: de zogenaemde "greenfield"-investeringen, die als bedoeling hebben een nieuwe onderneming op te richten, en de "brownfield"-investeringen of overnames die ernaar streven de controle over een bestaande onderneming over te nemen.

23 MILJARD USD IN 2014

Indonesië ontvangt na China, Hongkong en Singapore de meeste DBI van al de landen gelegen in Oost- en Zuidoost-Azië. Volgens het Verslag over de wereldwijde investeringen in 2014 van de United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) behoort Indonesië bij de meest geprivilegieerde bestemmingen voor transnationale bedrijven voor de periode 2014-2016.

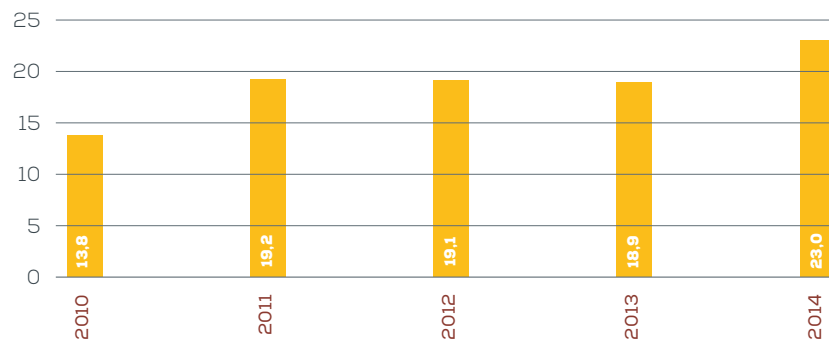
De instroom van de DBI naar Indonesië neemt toe, zowel in de breedte als de diepte. Volgens de Indonesische Centrale Bank (BI), is het buitenlandse kapitaal bestemd voor Indonesië gestegen tot 23 miljard USD in 2014, een significante stijging van 21,2% vergeleken met 2013.

De BKPM, het Indonesische agentschap verantwoordelijk voor de coördinatie van investeringen, publiceerde zelfs een instroom van 28,5 miljard USD

aan DBI. Dit verschil valt te wijten aan de verschillende registratiemethode: het BKPM neemt in zijn berekening al de investeringen op die hoger of gelijk zijn aan 1% van het aandelenkapitaal van een bedrijf, terwijl de BI pas registreert vanaf 10%.

Volgens de laatste cijfers van het BKPM kende Indonesië een groei in de totale investeringen (binnenlandse en buitenlandse investeringen gecombineerd) van 16,7% in de loop van de eerste 9 maanden van 2015, vergeleken met dezelfde periode een jaar eerder. De binnenlandse investeringen stegen met 16,4% tot 9,7 miljard USD en de buitenlandse investeringen met 16,9% tot 19,5 miljard USD. Franky Sibarani, de voorzitter van BKPM, verklaarde dat dit bedrag reeds 77% vertegenwoordigde van de jaarlijkse doelstelling, en toonde zich optimistisch over de resultaten op het einde van het jaar.

NETTO INSTROOM DBI, IN MILJARD USD

Bron: Bank of Indonesia (2015)

... VOORNAMELIJK UIT AZIË ...

De DBI die ter beschikking werden gesteld kwamen in 2014 voor 95,1% uit Aziatische landen, een groei van 21,5% vergeleken met het jaar voordien. De ASEAN vertegenwoordigt 58,3% van het totaal.

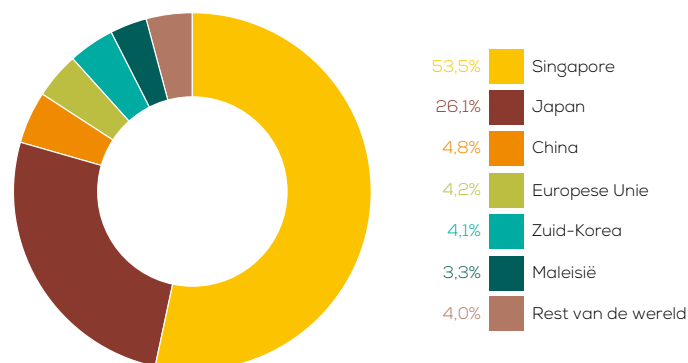
Singapore verstrekt met voorsprong de meeste DBI, ter waarde van 12,4 miljard USD [een verhoging van 15,4%], goed voor 53,5% van het kapitaal in Indonesië. Japan komt op een tweede plaats met 5,9 miljard USD [een sterke daling met 67%], of 26,1% van het totaal. China staat op een derde plaats na een indrukwekkende groeispurt van 68 miljoen USD naar 1,1 miljard USD in 2014. Daarmee levert dit land 4,8% van de DBI in Indonesië.

De Europese investeringen vertegenwoordigen 875,9 miljoen USD. Daarmee stijgt het Europese aandeel weer naar 4,2% van het totaal, na een drastische terugval van de investeringen te hebben gekend in 2013. Dat de DBI opnieuw stijgt is vooral te danken aan een belangrijke toestroom uit het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Luxemburg. Duitsland en Nederland hebben dan weer geld weggehaald.

Ook België desinvesteerde in 2014 [-45,2 miljoen USD]. Het Belgische vermogen bedroeg 41 miljoen EUR in 2012 en 51 miljoen EUR in 2013.

De nettostromen van Amerikaanse DBI waren negatief in 2014, met een totale desinvestering van 1,3 miljard USD.

STROOM VAN NETTO DBI, PER LAND

Bron: BI (2015)

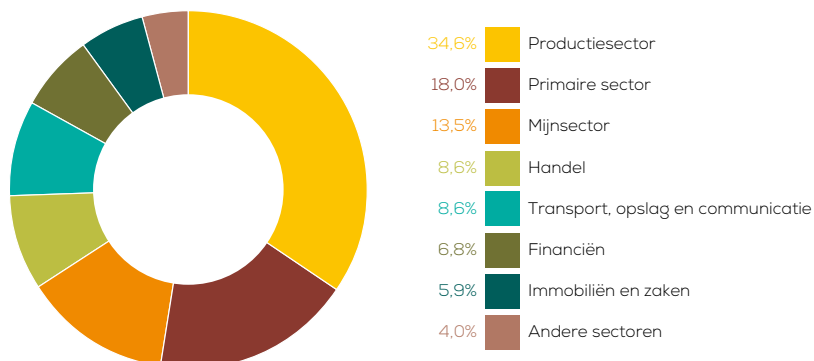
... EN GERICHT OP DE PRODUCTIESECTOR

De productiesector blijft belangrijk in 2014 (7,9 miljard USD ontvangsten aan bruto DBI), ondanks een daling ten opzichte van 2013 met 6,8%. Deze sector ontvangt nog steeds ruim één derde (34,6%) van de binnenkomende DBI (tegenover 45,3% in 2013). Deze investeringen komen voornamelijk uit Azië, dat voor 81,9% garant staat voor deze investeringen. De Amerikaanse instroom verhoogde tot 1,6 miljard USD. Daartegenover staat dat Indonesië in 2014 Europees kapitaal zag wegtrekken ter waarde van 1,3 miljard USD.

De investeringen in de primaire sector (landbouw, visserij, bosbouw en jacht) groeiden met 110,2% in 2014, waardoor ze uitkwamen op 4,1 miljard USD. Daarmee zijn ze goed voor 18,0% van de totale investeringen.

De DBI in de mijnsector kenden een stijging van 25,1%, waardoor ze van 2,5 miljard USD evolueerden naar 3,1 miljard USD (of 13,5% van het totaal). Dit is voornamelijk te danken aan een verhoging van het kapitaal komende uit China en de Europese Unie. Desalniettemin was er een afname van het kapitaal uit Noord-Amerika.

STROOM VAN NETTO DBI, PER SECTOR

Bron: BI (2015)

TUSSEN PROTECTIONISME EN LIBERALISERING

De kost om lokaal krediet te verkrijgen ligt zeer hoog in Indonesië. Het land heeft bijgevolg een grote nood aan DBI om de ontwikkeling van haar economie te financieren. Enkele aspecten van het reglementeringsklimaat betreffende buitenlandse investeringen worden hieronder geanalyseerd.

In januari 2014 zou een verbod op de export van ruwe mineralen van kracht worden, met als bedoeling de komst van lokale raffinages uit te lokken om zo de slabakkende economie weer recht te trekken. Onder druk van mijnbedrijven, die klaagden over dalende rendabiliteit als gevolg van overproductie, paste de overheid deze maatregel uitsluitend toe op nikkel en bauxiet. De overige mineralen zouden volgen in 2017, op voorwaarde dat ze voldoende geconcentreerd zijn en dat de mijnbedrijven zich engageren om de raffinaderijen te bouwen. Tegelijk blijven ook de exporttaksen stijgen. Vanuit het oogpunt van de DBI lijkt de maatregel alvast een positief effect te hebben, gezien de DBI in de mijnsector in 2014 25,1% hoger uitvielen.

In april 2014 verscheen de nieuwe “negatieve lijst van investeringen” (DNI), die iedere drie jaar opnieuw wordt geëvalueerd. Deze laatste is over het

algemeen restrictiever dan de voorgaande betreffende buitenlandse investeringen.

Bepaalde sectoren worden deels afgeschermd van buitenlands kapitaal, zoals energie, en voornamelijk elektriciteit, petroleum en gas. Het maximale aandeel van buitenlands kapitaal voor het ontwikkelen van offshore gasboringen daalde van 95% naar 75%, onshore drilling is zelfs niet toegelaten voor buitenlandse investeerders. Nieuwe belemmeringen hebben ook betrekking op de (maritieme) transportsector en de logistieke sector.

Andere sectoren profiteren dan weer van een lichte versoepeling, zoals de farma en de financiële activiteiten. Het plafond van buitenlandse investeringen groeide hiervoor van respectievelijk 75% en 80% naar 85%.

Verschillende administratieve vereenvoudigingen moedigen de instroom van buitenlands kapitaal aan. Zo werden de licentieprocedures in de mijnsector herzien in oktober 2014. De creatie van een “single window” of “one-stop-service” in de schoot van de BKPM heeft eveneens de bedoeling om de administratieve last voor investeringen te verminderen.

DE VERSTEVIGING VAN DE POLITIEKE EN ECONOMISCHE STABILITEIT HEEFT BEPAALDE INVESTERINGSRISICO'S WEGGEHAALD EN HET MARKTKLIJMAAT VERBETERD. TOCH BLIJVEN BEPAALDE ASPECTEN REMMEND WERKEN, ZOALS DE HOGE KOST VOOR KREDIET, HET SLECHTE INVESTERINGSKLIJMAAT, HET BUITENSPORIGE EN ONVOORSPELBAAR GEWICHT VAN DE REGLEMENTERINGEN, DE ERBARMELIJKE STAAT VAN DE INFRASTRUCTUUR, HET RISICO OP TERRORISME EN DE HOGE GRAAD VAN CORRUPTIE.

TRADE SOLUTIONS BNP PARIBAS, “LES INVESTISSEMENTS EN INDONÉSIE” (OKTOBER 2015)

MAXIMALE TOEGELATEN BUITENLANDSE DEELNAME, PER SECTOR

SECTOR	Soort project	Onder de oude DNI	Onder de nieuwe DNI
ELEKTRICITEIT	> Elektriciteitscentrales met een capaciteit hoger dan 10 MW > Transport > Distributie	> 95% (tijdens de concessie-termijn, onder PPP)	> 100% (tijdens de concessie-termijn, onder PPP) > 95% (buiten de concessie-termijn, in het PPP-regime)
	> Elektriciteitscentrales met een capaciteit tussen 1 en 10 MW	> Niet gereguleerd	> 49%
	> Elektrische installaties	> Niet gereguleerd	> 0%
TRANSPORT	> Haveninstallaties	> 49%	> 95%
	> Terminals	> 0%	> 49%
	> Tests van motorvoertuigen en voertuigen voor openbaar vervoer	> 0%	> 49%
	> Multimodaal transport	> Niet gereguleerd	> 49%
FARMACIE		> 75%	> 85%
FINANCIËN		> 80%	> 85%
PETROLEUM EN GAS	> Onshore boringen	> 95%	> 0%
	> Offshore boringen	> 95%	> 75%
	> Boorplatformen	> Niet gereguleerd	> 75%
	> Ronde reservoirs	> Niet gereguleerd	> 49%
	> Offshore pijpleidingen	> Niet gereguleerd	> 49%
	> Bodemonderzoek (geologie, geofysica)	> Niet gereguleerd	> 49%
	> Bodemonderzoek geothermie]	> Niet gereguleerd	> 95%
	> Onshore installatie voor voorproductie	> Niet gereguleerd	> 0%
	> Onshore pijpleidingen	> Niet gereguleerd	> 0%
	> Horizontale en verticale reservoirs	> Niet gereguleerd	> 0%
	> Onshore opslag	> Niet gereguleerd	> 0%
> Installaties – marketing	> Niet gereguleerd	> 0%	
MILIEU	> Beheer en verwijdering van gevaarlijk afval	> Niet gereguleerd	> 95%
LOGISTIEK	> Gekoelde opslag en distributie in Sumatra, Bali en Java	> Niet gereguleerd	> 33%
	> Gekoelde opslag en distributie in Kalimantan, Sulawesi, Nusa Tenggara, Maluku, Papua	> Niet gereguleerd	> 67%
MIJNBOUW	> Mijnexploitatie	> 75%	> 75%
	> Mijnproductie	> 49%	> 49%

Bron: BKPM (mei 2014)

2.4 RISICOWAARDERING

2.4.1 RISICOWAARDERING VOLGENS DE CREDENDO GROUP

Delcredere|Ducroire, Belgisch openbaar kredietverzekeraar en lid van de Credendo Group, verzekert bedrijven en banken tegen politieke en commerciële risico's van internationale handelstransacties die vooral betrekking hebben op uitrustingsgoederen, industriële projecten, aannemingswerken en diensten aan ondernemingen. Daarnaast werkt de Credendo Group voor deze risico's samen met banken op basis van risk-sharingschema's. In het kader van die activiteit stelt de Credendo Group een landenrangschikking op volgens het risico dat ze voor de investeerders inhouden. Voor Indonesië zijn de conclusies zowel op politiek als op commercieel vlak gemengd.

EXPORTOPERATIES

De politieke risico's waaraan de investeerders worden blootgesteld zijn gemiddeld: zowel op korte, middellange en lange termijn als voor de speciale transacties klasse 3 op 7. Met politieke risico's bedoelt men alle gebeurtenissen in het buitenland die voor de verzekerde of debiteur overmacht vormen zoals oorlogen, revoluties, natuurrampen, deviezenschaarste en willekeurige overheidsmaatregelen.

Het commerciële risico situeert zich in klasse B, d.w.z. een gemiddeld risico. Het gaat om het risico dat de buitenlandse privédebiteur in gebreke blijft, nl. dat hij niet aan zijn verplichtingen kan voldoen of dat hij er zich aan onttrekt zonder wettige reden. Het commerciële risico wordt niet alleen bepaald door de situatie van de debiteur zelf, maar ook door macro-economische systeemgebonden factoren die de

betalingscapaciteit van het geheel aan debiteuren in een land beïnvloeden.

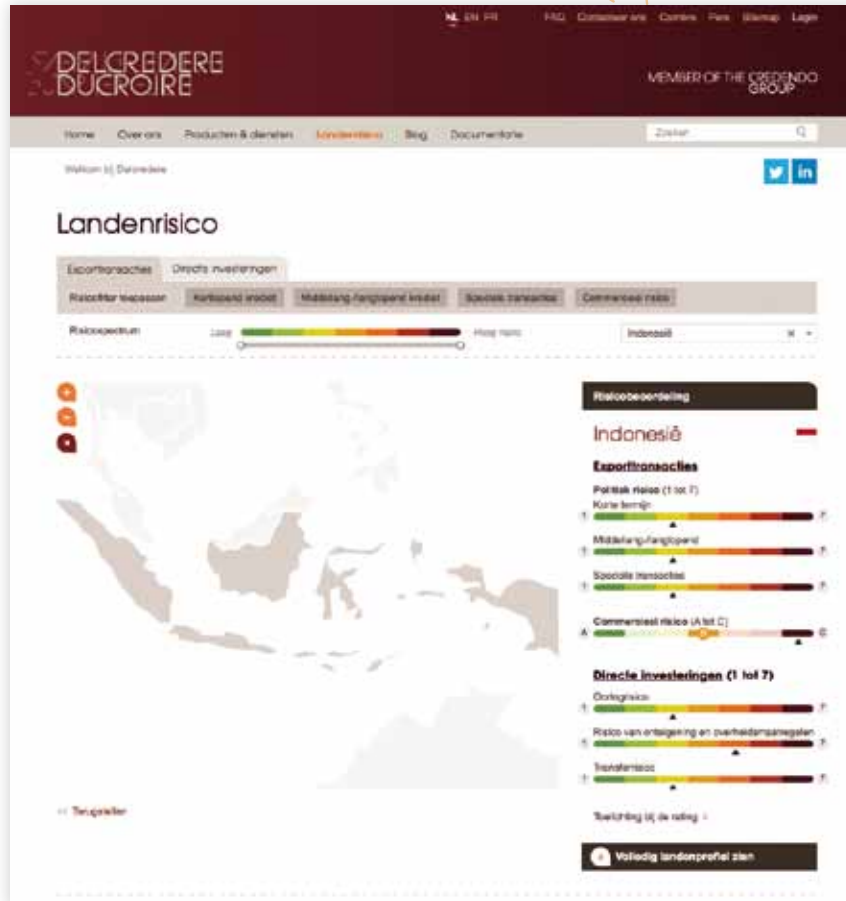
Zowel voor exporttransacties met kortlopend krediet als voor transacties met middellang/langlopend krediet kan de Credendo Group in "open account" dekking verlenen tegen het politieke en het commerciële risico, d.w.z. zonder dat een bankgarantie vereist is, en zonder verdere bijzondere voorwaarden. De maximale dekking werd door de Credendo Group voor het land vastgelegd op 2.250 miljoen EUR voor de korte termijn en de speciale transacties en op 1.500 miljoen EUR voor de middellange/ lange termijn en de investeringen.

Conform de OESO-regeling is de maximale aflossingstermijn voor transacties met middellang/langlopend krediet met dit land vastgesteld op 10 jaar. In het geval van hulpkredieten vereist de OESO-regeling een schenkingselement van minimaal 35%.

DIRECTE INVESTERINGEN

De Credendo Group verzekert de investeringen in dit land tegen het risico op oorlog, het risico op onteigening, willekeurige overheidsmaatregelen en het transferrisico i.v.m. de betaling van de dividenden of de repatriëring van kapitaal. Die risico's kunnen afzonderlijk worden verzekerd, maar ook in alle mogelijke combinaties. Alle aanvragen worden geval per geval behandeld op basis van een gedetailleerde analyse.

Het risico op oorlog omvat zowel het risico op een extern conflict als het risico op binnenlands politiek

geweld. Het binnenlands politieke geweld omvat, op zijn beurt, het extreme geval van een burgeroorlog, maar ook de risico's op terrorisme, burgeroproer, sociaal-economische conflicten en raciale en etnische spanningen. Indonesië heeft een gemiddelde score van 3 op een schaal van 7.

Het risico op onteigening en willekeurige overheidsmaatregelen heeft niet enkel betrekking op de risico's op onteigening en het niet-nakomen van de contractuele verbintenissen door de overheid, maar ook op de risico's die verband houden met de (slechte) werking van het gerechtelijke apparaat en de po-

tentiële negatieve gedragswijzigingen ten aanzien van buitenlandse investeerders. De Indonesische score van 5 op 7 duidt op een aanzienlijk risico.

Het transferrisico is het risico dat voortvloeit uit een gebeurtenis of een beslissing van buitenlandse overheden die de transfer van het kredietbedrag betaald door de debiteur verhindert. Met een score van 3 op 7 rangschikt het land zich in de categorie van gemiddelde risico's.

Meer informatie is beschikbaar op www.credendogroup.com.

2.4.2 ANDERE RISICO-INDICATOREN

Tal van instellingen maken inschattingen van de risico's van zakendoen in een land. We geven hier slechts een selectie van de bekendste:

- > Volgens de "Global Competitiveness Report 2015-2016" van het World Economic Forum staat Indonesië op een 37ste plaats van de 140 staten die gerangschikt worden op basis van hun concurrentiekracht. Dit is een daling van drie plaatsen ten opzichte van vorig jaar. België bezet de 19de plaats. Het rapport brengt Indonesische zwaktes aan het licht in voor de concurrentiekracht essentiële domeinen, zoals infrastructuur [62ste], instellingen [53ste], openbare gezondheid [96ste] en arbeidsmarkt [115de].
- > Het land bezet de 58ste plaats op 138 landen voor wat betreft het gemak om handel mee te drijven volgens de "Global Enabling Trade Report 2014" van het World Economic Forum. België staat op een 20ste plaats. Indonesië biedt relatief voordelige toegangsvoorwaarden tot haar binnenlandse markt [26ste], terwijl haar exporteurs genieten van tarieven die tot de meest voordelige ter wereld behoren [8ste].
- > Volgens de "Economic Freedom Index 2015" van de Heritage Foundation staat Indonesië op een 105de plaats van 177 landen met een score van 58,1 en staat zo geboekstaafd als "mostly un-free".
- > Volgens de indicator "Ease of Doing Business 2016" van de Wereldbank, die onderzoekt hoe makkelijk handelsrelaties onderhouden kunnen worden, bezet Indonesië de 109de plaats op 185 landen. Dit is een vooruitgang van elf plaatsen ten opzichte van 2015. België staat op de 43ste plaats.
- > Volgens de OESO bedraagt het landenrisico 3 op een schaal van 7, zijnde een gemiddeld risico. Het risico zoals gedefinieerd door de OESO bestaat uit het transferrisico en wisselkoersrisico.

3 SECTORALE ANALYSE

3.1 INFRASTRUCTUUR

Volgens het "Global Competitiveness Report 2015-2016" van het World Economic Forum staat Indonesië qua infrastructuur op een 62ste plaats in een lijst van 140 naties. Beschadigde wegen, ingestorte bruggen en achterhaalde haveninfrastructuur zijn de stille getuigen van verouderde Indonesische installaties. Door zijn ligging binnen de Pacifische "Ring van Vuur" wordt Indonesië bovendien vaak getroffen door verwoestende klimaatfenomenen of natuurrampen.

Het gebrek aan aangepaste infrastructuur remt de sociale en economische ontwikkeling van het land af en staat de handelsuitwisseling van goederen en diensten in de weg.

Uit peilingen blijkt dat industriële bedrijven het tekort aan degelijke uitrusting als voornaamste probleem naar voren schuiven. In de steden geeft 1 op 3 personen aan moeilijkheden te ondervinden op het gebied van mobiliteit. In de meer afgelegen gebieden stijgt dat aantal zelfs tot 50% van de ondervraagden. Volgens de berekeningen van de Wereldbank kost dit gebrek aan transportmogelijkheden Indonesië gemiddeld een punt op zijn BBP.

Het Ministerie van Openbare werken en Huisvesting benadrukt ook dat de toenemende urbanisatie gepaard moet gaan met goed beheer en de ontwikkeling van bijkomende infrastructuur. Bovendien zal de armoedegraad toenemen indien deze verstedelijk niet goed wordt beheerd. 54% van de Indonesische bevolking leeft vandaag in de steden en dit cijfer zou nog tot 66% stijgen tegen 2050.

EEN PRIORITAIRE SECTOR

Voor de regering Widodo is de ontwikkeling van infrastructuur een prioriteit. Door in januari 2015 de meeste subsidies voor brandstoffen te schrappen is de president er in geslaagd om een bedrag te besparen dat overeenkomt met wat in 2014 aan deze subsidies werd uitgegeven, ongeveer 230.000 miljard IDR (meer dan 15 miljard EUR).

60% van deze middelen zal worden toegekend aan de infrastructuursector. Het budget voor transport en openbare werken (wegen, bouw, irrigatie, ...) wordt verdubbeld en ook de landbouw, de gas- en petroleumindustrie evenals de elektriciteitsproductie zullen hier wel bij varen. De projecten richten zich op 6 economische corridors: Sumatra, Java, Kalimantan, Sulawesi, Bali-Nusa Tenggara en Papua-Maluku. De effecten van deze inspanningen zijn al te merken aan de stijgende verkoop van cement en aan de toegenomen invoer van uitrustingsgoederen en constructiemateriaal.

Het globale budget nodig voor infrastructuurwerken wordt geraamd op 150 miljard USD voor de komende 5 jaar. De regering kan hiervan echter slechts 30% zelf financieren. De bijdrage van zowel de binnenlandse als de buitenlandse privésector is dus cruciaal. Om deze budgettaire beperkingen het hoofd te bieden heeft de International Finance Corporation (IFC) van de Wereldbank Groep 20% geïnvesteerd in PT Indonesia Infrastructure Financing, een instituut dat de financiering in lokale munt van privé-infrastructuurprojecten moet vergemakkelijken.

THE PROGRESS IN INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN THE LAST TWO YEARS HAS BEEN MUCH BETTER THAN EXPECTED. INDONESIA'S ECONOMY HAS IMPROVED AND ITS SOVEREIGN RATING HAS BEEN UPGRADED TO INVESTMENT GRADE, MAKING INFRASTRUCTURE INVESTMENTS MORE ATTRACTIVE TO INVESTORS AND LENDERS.

SHOBANA VENKATARAMAN, IFC PRINCIPAL INVESTMENT OFFICE (OKTOBER 2015)

De regering tracht ook om de sector toegankelijker te maken voor privé-investeerders door de reglementeringsprocedures te versoepelen. Zo werd de wet op openbare/privé-partnerschappen gewijzigd, waardoor aanbestedingen transparanter werden, en werd het Indonesia Infrastructure Guarantee Fund opgericht, dat garanties verleent aan infrastructuurprojecten. In december 2014 stemde het Parlement bovendien een nieuwe wet op het verwerven van gronden [Land Acquisition Law], waardoor de overheid privéterreinen kan opkopen voor constructieprojecten, met vergoeding van de eigenaar.

In november 2015 vond een vergadering plaats tussen de regionale Indonesische regeringen, met als thema de ontwikkeling van inclusieve en duurzame infrastructuur (www.indonesiainfrastructureweek.com). De bedoeling was om de prioriteiten van het land onder de aandacht te brengen van zowel de politieke beslissingnemers als van openbare en privébedrijven.

Hierna volgt nog een overzicht van enkele specifieke domeinen binnen de infrastructuur: logistiek en elektriciteit.

INFRASTRUCTURE IS VITAL FOR THE LONG-TERM GROWTH AND COMPETITIVENESS OF EMERGING ECONOMIES. IT HELPS CREATE JOBS AND IMPROVES STANDARDS OF LIVING. HOWEVER, MANY ASIAN COUNTRIES SUCH AS INDONESIA ARE STILL FACING CONSTRAINTS IN DEVELOPING AND FUNDING INFRASTRUCTURE PROJECTS.

SARVESH SURI, IFC INDONESIA COUNTRY MANAGER (OKTOBER 2015)

OP WEG NAAR EEN BETERE LOGISTIEKE OMKADERING

Het gebrek aan aangepaste infrastructuur zorgt ervoor dat de logistieke kosten in Indonesië bijzonder hoog oplopen. Dat heeft zijn gevolgen voor zowel de competitiviteit van het land als voor de aantrekkelijkheid van het investeringsklimaat. Volgens de cijfers van de Indonesische Kamer van Koophandel en Industrie (Kadin) gaat 17% van de uitgaven van een buitenlands bedrijf op aan logistiek en transport. In de buurlanden zou dat minder dan 10% zijn.

Dit concurrentiële nadeel brengt inflatiedruk met zich mee voor de binnenlandse producten, die daarvoor duurder kunnen worden dan geïmporteerde goederen. Sinaasappelen uit China zijn bijvoorbeeld goedkoper dan de vruchten geplukt op Kalimantan (het Indonesische deel van het eiland Borneo). Daarnaast bestaan er ook grote regionale verschillen. Zo zijn rijst en cement veel duurder in het oosten van Indonesië dan op Java of Sumatra, enkel omwille van transportkosten.

De regering heeft meerdere projecten opgestart om het transportaanbod binnen de archipel te verbeteren. Er worden duizenden kilometers snelwegen aangelegd, waaronder de Trans-Sumatran Highway van meer dan 2.500 km, die dwars over het eiland Sumatra loopt.

In Jakarta wordt een 'light' metronetwerk aangelegd met 42 km sporen en 18 stations, de Jakarta Light Rail Transit of Jakarta LRT. De bedoeling is om de files in de hoofdstad te verminderen. De aanleg startte in september 2015. Het project zou in 2018 moeten afgewerkt geraken, net voor de Aziatische Spelen.

OVERAL ELEKTRICITEIT

De totale capaciteit aan elektriciteitsproductie van het land wordt geschat op 52 GW. Indonesië genereerde volgens het Ministerie van Energie en Minerale grondstoffen 206 TWh in 2014 en 219 TWh in 2015. 88% daarvan is afkomstig uit fossiele bronnen (petroleum, gas en steenkool), het overige deel uit water- en warmtekrachtcentrales.

Geschat wordt dat tegen 2024 in totaal 464 TWh aan elektriciteit zal nodig zijn om aan de toenemende vraag te voldoen. Halverwege 2015 kondigde de president een ambitieus doel aan: tegen 2019 moeten genoeg nieuwe elektrische installaties gebouwd zijn om de capaciteit van het land te verhogen met 35 GWh. Daarvan wordt 10 GW ten laste genomen door de openbare sector via het staatsbedrijf PLN, terwijl

THE TARGET OF 35,000 MW IS NOT AN EASY TARGET; HOWEVER IT MUST BE ACHIEVED WITH HARD WORK. SUFFICIENT ELECTRICITY IS THE KEY TO ACHIEVING ECONOMIC GROWTH AND PROSPERITY FOR THE PEOPLE.

JOKO WIDODO, PRESIDENT VAN
INDONESIË (7 APRIL 2015)

de overige 25 GW via private investeringen zal worden gefinancierd.

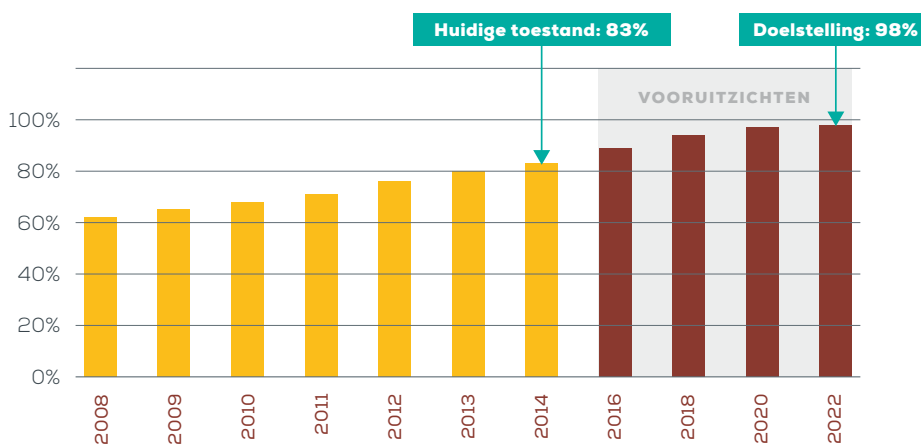
Het staatsbedrijf PLN heeft het monopolie op de elektriciteitsdistributie, maar is afhankelijk van de subsidies die het van de regering krijgt. De productiekosten liggen immers heel hoog in verhouding tot de vaste verkoopprijs. Dat betekent dat PLN verlies zou draaien per geproduceerd kWh aan elektriciteit indien het bedrijf geen overheidssteun zou ontvangen.

In 2014 was volgens PLN 83% van de Indonesische bevolking aangesloten op het elektriciteitsnetwerk,

tegenover slechts 68% in 2010. Ondanks deze vooruitgang ligt het aantal aansluitingen nog steeds lager dan in buurlanden met vergelijkbare inkomens. Het oosten van de archipel is minder welvarend dan het westen; in de provincie Papua ligt het aantal aansluitingen bijvoorbeeld slechts op 43%.

Moeilijkheden om aan te sluiten op het netwerk en frequente black-outs ten gevolge van het onvoldoende aanbod verklaren waarom de eigen elektriciteitsproductie, vandaag geschat op 22% van de totale productie, moet worden opgevoerd. De regering ambieert een quasi volledige dekking tegen 2022.

DEKKINGSGRAAD VAN ELEKTRICITEITVOORZIENING

Bron: EY (maart 2015)

3.2 ENERGIE

Met 253 miljoen inwoners is Indonesië het 4de dichtstbevolkte land ter wereld. De bevolkingsgroei komt in de buurt van 1,5% per jaar.

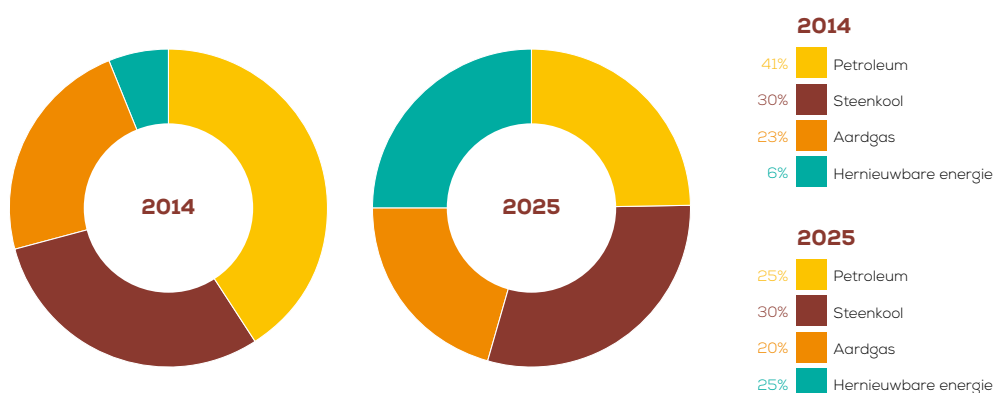
Het [primaire] energieverbruik steeg met 43% tussen 2003 en 2013 volgens de laatste gegevens van het US Energy Information Agency (EIA) van oktober 2015. De vraag zal in de komende jaren nog stijgen aan een jaarlijks ritme van 8,4% als gevolg van de snel toenemende verstedelijking en industrialisering.

Deze forse groei dwingt Indonesië ertoe om zijn energiebeleid te herzien en meer bepaald om zijn uitvoer te verminderen om aan de eigen binnenlandse behoefte te kunnen voldoen. Indonesië beschikt vandaag over een geïnstalleerd vermogen van 52 GW. De regering hoopt deze capaciteit met 35 GW te verhogen tegen 2019.

De energiesector heeft een grote invloed op de Indonesische economie. Petroleum en aardgas [zonder hun afgeleide producten] zijn goed voor 15% van de goederenuitvoer in 2014, ondanks een daling van 23% tegenover het jaar 2000 als gevolg van beperktere productievolumes. De inkomsten uit koolwaterstoffen, die voor bijna 20% aan het nationale totaal bijdragen, waren in 2014 slechts goed voor 12%, ondanks de nog steeds erg hoge olieprijs bij het begin van dat jaar.

Buitenlandse investeringen in de energiesector werden afgeremd door verschillende factoren, waaronder technische obstakels, de zware taken op productie/exploratie en de complexe procedures voor het toekennen en vernieuwen van contracten. Een andere belangrijke verklaring is de DNI (negatieve lijst van investeringen), die de hoeveelheid toegelaten buitenlands kapitaal in energieprojecten beperkt (zie 2.3).

ENERGIEMIX 2014 EN DE DOELSTELLING VOOR 2025

Bron: National Energy Council (2015)

Indonesië bezit één van de grootste fossiele brandstofvoorraden ter wereld. De aangetoonde reserves petroleum, gas en steenkool zijn goed voor respectievelijk 11, 35 en 70 jaar productie.

Deze 3 energievormen, welke hieronder in detail geanalyseerd worden, zijn samen goed voor 94% van de energiemix uit 2014. De overheid streeft er echter naar om dit aandeel tot 75% te beperken in 2025, door uitgesproken in te zetten op hernieuwbare energiebronnen. Deze worden in het volgende hoofdstuk [zie 3.3] besproken.

3.2.1 PETROLEUM

HET VERBRUIK ZWENGELT AAN...

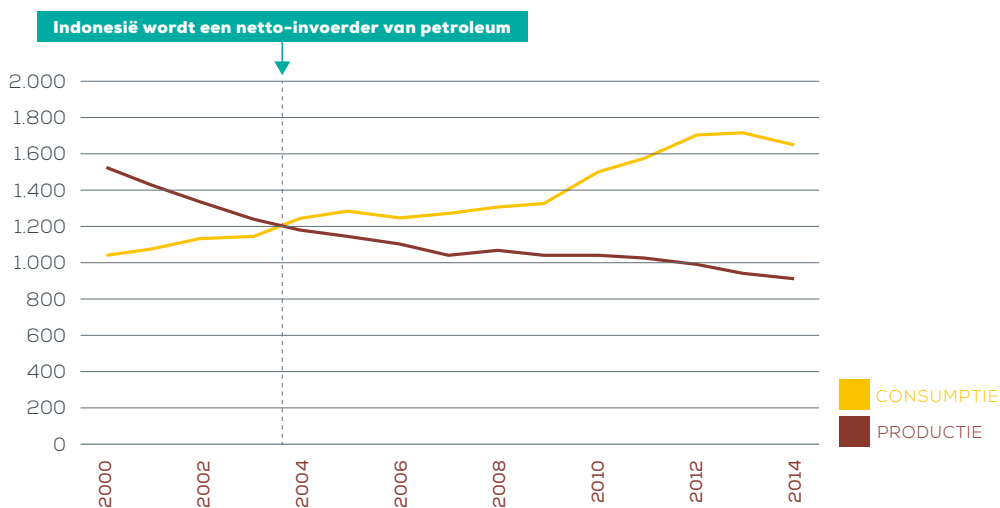
Petroleum was goed voor 41% van het nationale energieverbruik in 2014. De overheid wenst dit aandeel tegen 2025 echter te herleiden tot 25%.

De economische groei, de toenemende bevolking en de brandstofsubsidies hebben ervoor gezorgd dat het verbruik gestegen is van 1,3 miljoen vaten per dag in 2007 naar 1,7 miljoen vaten per dag in 2014. Daar waar petroleum binnen de elektriciteitsproductie en andere industriële activiteiten minder wordt aangewend, steeg het gebruik ervan voor transport en binnen de huishoudens.

Benzine en diesel maakten elk 37% van de totale vraag uit en stegen met respectievelijk 79% en 9% sinds 2005. LPG is goed voor 10%, met een vervijfvoudigd verbruik sinds 2005.

De subsidies die door de regering werden toegekend voor de aankoop van brandstoffen vertegenwoordigden jaarlijks tussen de 7 en 27% van de overheidsuitgaven tussen 2005 en 2014. De hoge petroleum-prijzen (voor de zomer van 2014) en de stijgende invoer wogen zwaar door op de financiële situatie van Indonesië. Volgens het Ministerie van Financiën overschreed de regering in 2014 haar budget met

VERBRUIK EN PRODUCTIE VAN PETROLEUM, IN DUIZEND VATEN PER DAG

Bron: US EIA

**INDONESIA HAS CONTRIBUTED
MUCH TO OPEC'S HISTORY.
WE WELCOME ITS RETURN TO
THE ORGANIZATION.**

UITTREKSEL UIT EEN PERSBERICHT VAN
DE OPEC (8 SEPTEMBER 2015)

17%, door meer dan 15 miljard EUR uit te geven aan subsidies.

De president heeft van de gekelderde petroleum-prijzen gebruik gemaakt om de subsidies op brandstoffen in november 2014 met meer dan 30% terug te schroeven. In januari 2015 schrapte hij de steun voor benzine en introduceerde hij een vast tarief voor diesel.

... MAAR DE PRODUCTIE VOLGT NIET

Volgens het Oil & Gas Journal zou Indonesië het equivalent van 3,7 miljard vaten aan reserves herbergen. Het land is de 22ste producent ter wereld met 911.000 vaten per dag in 2014, tegenover 1,7 miljoen in 1991. Het overgrote deel daarvan is ruwe petroleum met 790.000 vaten per dag, een volume dat lager ligt dan wat door de regering voor 2014 werd verwacht. Daarom werd het initiële streefdoel voor 2015 teruggebracht van 900.000 naar 825.000 vaten per dag. De effectieve productie zal volgens de vooruitzichten schommelen tussen de 830.000 en 850.000 vaten per dag.

Er zijn heel wat internationale petroleumbedrijven actief op de Indonesische markt, waaronder Chevron dat instaat voor 40% van de productie aan ruwe petroleum. PT Pertamina, het overheidsbedrijf, komt op de tweede plaats met ongeveer 30%. De val van de petroleum-prijzen zou het Indonesische inkomen uit koolwaterstoffen met een derde doen dalen in 2015.

Meerdere factoren zorgen ervoor dat de petroleum-

productie afgeremd wordt, onder andere de administratieve lasten (voor de toekenning van licenties, het verwerven van gronden of het verkrijgen van exploitatievergunningen...), de uitputting van petroleumvelden, onaangepaste en verouderde infrastructuur, onvoldoende investeringen (vooral wat de onontgonnen reserves betreft) en de diefstallen in de regio Zuid-Sumatra. De DNI die in april 2014 werd goedgekeurd beperkt de buitenlandse betrokkenheid bovendien aanzienlijk voor projecten gelinkt aan petroleum en gas [zie 2.3].

Om investeringen aan te trekken heeft het Ministerie van Financiën alle exploitatie-activiteiten vrijgesteld van taksen op gronden en gebouwen.

De raffinagecapaciteit van het land werd begin 2015 geschat op 1,1 miljoen vaten per dag, dankzij 6 grote fabrieken en een aantal kleinere installaties. De geraffineerde eindproducten waren goed voor 55% van het binnenlands verbruik van petroleum. De overheid wil de binnenlandse capaciteit verhogen om minder afhankelijk te zijn van ingevoerde raffinageproducten.

TERUGKEER NAAR DE OPEC

Daar waar Indonesië tot in 2004 petroleum uitvoerde, is het land nu een netto-invoerder als gevolg van zowel de verminderde productie als van de stijgende binnenlandse vraag.

Desondanks blijft Indonesië ruwe petroleum uitvoeren, omdat het de toegang tot de oliemarkten en de

olie-inkomsten niet wil kwijtspelen. De uitvoer bedraagt 381.000 vaten per jaar, voornamelijk naar de buurlanden. Indonesië beschikt enkel over binnenlandse pijpleidingen, maar geen internationale. De handel over zee is dus van vitaal belang.

Indonesië voert 441.000 vaten ruwe petroleum per dag in, hoofdzakelijk afkomstig uit Saoedi-Arabië en Nigeria. Deze landen leverden respectievelijk 28% en 18% van de petroleumvoorziening. Andere geïmporteerde producten zijn benzine [53%], diesel be-

stemd voor transport en elektriciteitsproductie, LPG voor binnenlands gebruik en kerosine.

7 jaar nadat Indonesië op 1 januari 2009 de OPEC had verlaten (omdat het land een netto-invoerder was geworden) heeft het land in december 2015 besloten om zich opnieuw aan te sluiten. Indonesië blijft een belangrijke speler binnen de sector, met name omwille van zijn strategische geografische ligging. De overheid probeert ook om haar relaties met olieproducerende landen te versterken.

3.2.2 STEENKOOI

Het land bezit 34,6 miljard short ton (Amerikaanse meeteenheid, ca. 907 kg) aan steenkool. Twee derde van deze voorraden ligt in de provincie Oost-Kalimantan.

20 jaar geleden was de steenkoolproductie in Indonesië nog onderontwikkeld. Tussen 2003 en 2013 verviervoudigde deze productie, gaande van 125 naar 538 miljoen short ton, om te voldoen aan de sterk stijgende vraag op het Aziatische continent, waar steenkool een concurrentieel voordeel heeft op het duurdere petroleum en gas. De daling van de internationale prijzen en de haperende Chinese economie remmen tegenwoordig de productie en dus ook de inkomsten af.

Het binnenlandse verbruik is sterk toegenomen en verdubbeld in het laatste decennium. De vraag naar steenkool overstijgt zelfs de vraag naar aardgas. In 2013 bedroeg het binnenlandse verbruik 79 miljoen

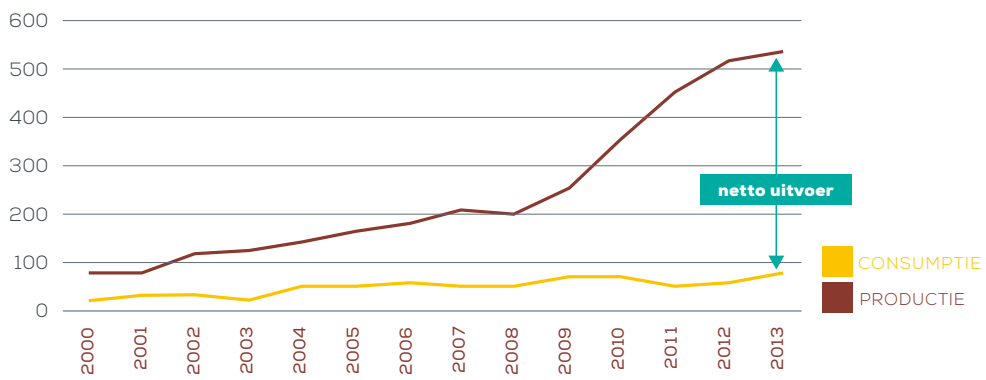
short ton. Vandaag is steenkool goed voor 30% van de energiemix van het land. 70% daarvan wordt opgeslorpt door de elektriciteitssector, het saldo door de industrie.

Indonesië moedigt het gebruik van steenkool voor de elektriciteitsproductie aan omwille van de overvloed aan deze grondstof. Van de 35 GW bijkomende productiecapaciteit die de regering tegen 2019 plant, zal 20 GW afkomstig zijn uit steenkoolcentrales. Deze strategie gaat dwars in tegen de tendens in andere landen, waar de voorkeur wordt gegeven aan schonere alternatieve oplossingen.

Indonesië voert 80% van haar steenkoolproductie uit. Sinds 2011 is het land de grootste steenkoolexporteur ter wereld (in tonnage), voor Australië. In 2014 werd 450 miljoen short ton aan het buitenland verkocht, tegenover 467 miljoen in 2013.

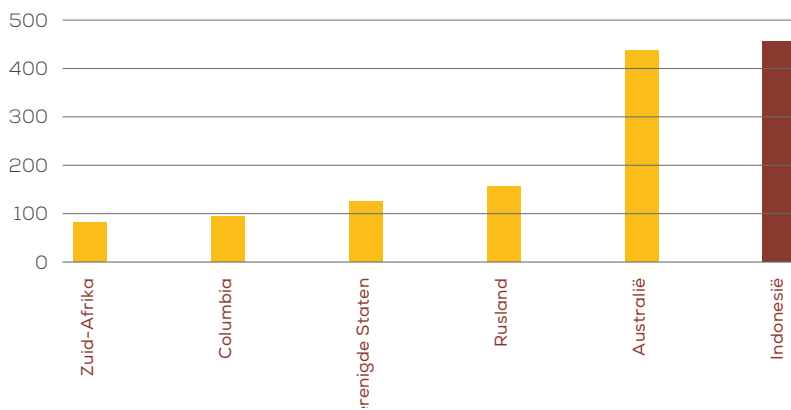

VERBRUIK EN PRODUCTIE VAN STEENKOOI, IN MILJOEN SHORT TON

Bron: US EIA

UITVOER VAN STEENKOOI PER LAND (IN 2014), IN MILJOEN SHORT TON

Bron: US EIA

3.2.3 GAS

In 2015 bezat Indonesië volgens het Oil & Gas Journal 103,4 biljoen kubieke voet [Tcf – trillion cubic feet] reserves aan aardgas. Daarmee zijn deze voorraden de 13de grootste ter wereld en de 2de grootste in Pacifisch Azië, na China.

De EIA schat de Indonesische productiecapaciteit aan aardgas op 2,5 Tcf, voornamelijk via offshore sites die losstaan van de petroleumproductie. Deze capaciteit is tussen 2000 en 2010 jaarlijks met 2,4% gestegen, met een hoogtepunt van 2,8 Tcf in 2010. Tussen 2011 en 2013 daalde de jaarlijkse productie echter met ongeveer 4,4%. De vooruitzichten gaan uit van een stabilisatie in de tien volgende jaren. Ondanks deze negatieve groei bleef Indonesië in 2013 de 12de grootste producent van aardgas. Het staatsbedrijf PT Pertamina is goed voor 13% van de productie van het land. De sector wordt echter gedomineerd door een reeks internationale bedrijven zoals Total, Inpex, ConocoPhillips en ExxonMobil.

Indonesië verbruikte bijna 1,4 Tcf aardgas, net iets meer dan de helft van zijn productie. De industriële en elektriciteitssector verbruiken hiervan respectievelijk 54% en 24%. Om aan de stijgende vraag te voldoen [een verdubbeling op vijf jaar] heeft de overheid besloten tot de bouw van nieuwe terminals,

om LNG (liquified natural gas) binnen te halen, en pijpleidingen.

In 2014 exporteerde Indonesië 1,1 Tcf aardgas, waarvan 30% via pijpleidingen naar Singapore en Maleisië. Wat overbleef werd verkocht als LNG. Indonesië is de 5de grootste exporteur ter wereld, na Qatar, Maleisië, Australië en Nigeria. Het land bezit 3 fabrieken voor het vloeibaar maken van aardgas, met een totale capaciteit van 1,3 Tcf per jaar.

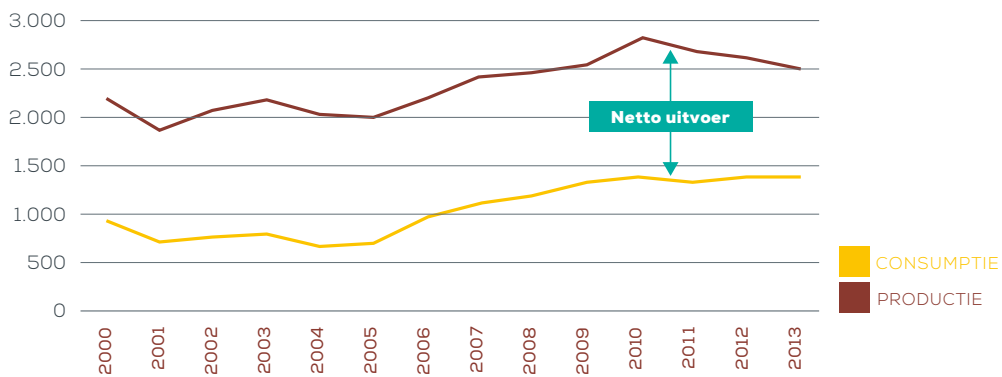
Daar waar de wereldhandel in LNG in de jaren 1990 nog voor meer dan een derde in de handen was van Indonesië, ligt dit aandeel nu lager dan 7%. De verkoop daalde sinds 1999 met 44%, tot 762 Bcf in 2014.

Indonesië levert vooral aan de nabijgelegen geografische zone [Zuid-Korea, Japan, Taiwan, China]. De uitvoer naar Japan daalde met de helft tussen 2010-2014, als gevolg van afgelopen contracten. Indonesië plant om vanaf 2018 LNG in te voeren.

De politici tonen daarnaast steeds meer interesse voor schaliegas, waarvan de productie zou moeten starten in 2018, en de verkoop in 2020. Indonesië zou een voorraad van 46 Tcf bezitten.

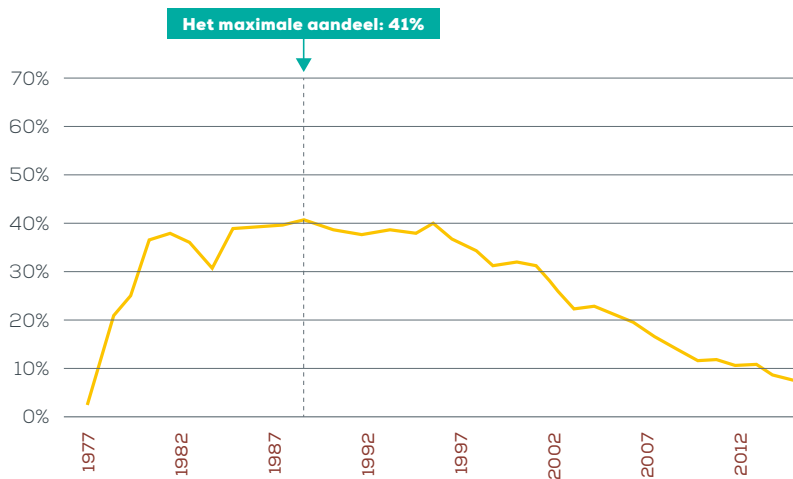

PRODUCTIE EN VERBRUIK VAN AARDGAS, IN MILJARD VIERKANTE VOET

Bron: US EIA

AANDEEL VAN INDONESIAË IN DE WERELDWIJDE EXPORT VAN LNG

Bron: US EIA

3.3 CLEANTECH

Op lange termijn zullen de conventionele energiebronnen niet volstaan om aan de Indonesische vraag te voldoen. De overheid mikt daarom op een duurzame oplossing: schone energie en groene technologie.

De Indonesische "cleantech"-industrie doet het goed. Indonesië beschikt dan ook over alle mogelijke natuurlijke bronnen om aan zijn energiebehoeften te voldoen, maar het land mist nog de knowhow om zijn potentieel ten volle te benutten. Het benodigde, moderne materiaal en uitrusting wordt bijvoorbeeld niet in Indonesië ontwikkeld, maar moet worden ingevoerd. Deze niche biedt interessante mogelijkheden voor onze uitvoerders en investeerders.

In de marge van de COP21 die einde 2015 in Parijs werd gehouden kondigde Indonesië aan dat het de

ambitie heeft om de uitgestoten broeikasgassen met 29% te verminderen tegen 2030. Mocht het land bovendien internationale financiële steun krijgen, dan kan de doelstelling zelfs opgetrokken worden tot 41%.

Indonesië staat op de 5de plaats ter wereld voor de uitstoot van broeikasgassen. De tropische wouden lijden erg onder de [selectieve] houtkap door houtproducten en onder de landwinning via het afbranden van bossen, om op de vrijgekomen gronden gewassen als oliepalmen aan te planten.

Volgens het actieplan dat werd overgemaakt aan de VN engageert Indonesië zich ertoe om de ontbossing te verminderen, de aangetaste zones zoveel mogelijk in hun oorspronkelijke staat te herstellen en om een vierde van zijn energiemix uit groene energie te halen.

3.3.1 HERNIEUWBARE ENERGIE

Het Ministerie van Energie en Minerale grondstoffen wil het aandeel van hernieuwbare energie in de energiemix laten stijgen tot 19% tegen 2019 en tot 25% tegen 2025. Op dit moment bedraagt dit aandeel amper 5 tot 6%.

Het Indonesische potentieel blijft tot op vandaag sterk onderbenut. Volgens de National Energy Council is het mogelijk om 200 GW aan hernieuwbare energie te produceren, terwijl nu slechts 6,8% daarvan gerealiseerd wordt. Private en overheidsinvesteringen zijn van kapitaal belang om de situatie te veranderen.

MOGELIJKE VS. GEÏNSTALLEERDE CAPACITEIT IN INDONESIA, PER TYPE HERNIEUWBARE ENERGIE

ENERGIEBRON	MOGELIJKE CAPACITEIT	GEÏNSTALLEERDE CAPACITEIT	RATIO
WATERKRACHTCENTRALE	75.000 MW	7.572 MW	10,1%
GEOTHERMISCHE CENTRALE	28.910 MW	1.403,5 MW	4,9%
BIOMASSA	32.654 MW	1.719,9 MW	5,4%
ZONNE-ENERGIE	4,80 KWH/M ² /JOUR	48,05 MW	-
WINDENERGIE	3-6M/S	1,87 MW	-
GOLFSLAGENERGIE	49 GW	0,01 MW	-
URANIUM	3.000 MW	30 MW	-

Bron: National Energy Council (2015)

De regering neemt maatregelen om deze sector aantrekkelijker te maken voor investeerders en geeft aan dat ook de begroting 2016 vervienvoudigd zou kunnen worden tot 800 miljoen USD. De National Energy Council spreekt dan weer van 135 miljard USD investeringen in hernieuwbare energie tegen 2025. Het plan van de regering om meer elektriciteitsaansluitingen te creëren [zie 3.1] omvat ook 3,7 GW bijkomende capaciteit afkomstig van hernieuwbare energiebronnen.

Het forum “Renewable Energy for Indonesia (RE4I 2015)”, dat op 24 en 25 november 2015 plaatsvond in Jakarta, getuigt van de groeiende belangstelling van het land voor groene energie. De bedoeling was om internationale spelers en investeerders uit de sector samen te brengen en hen te sensibiliseren voor het potentieel dat de Indonesische markt biedt.

WATERKRACHTCENTRALES

Het potentieel aan waterkrachtenergie van Indonesië wordt geschat op 75 GW. Op dit moment wordt slechts 7,5 GW gegenereerd, ongeveer 10% van de mogelijke capaciteit. De mini- en micro installaties zijn daarnaast goed voor 770 MW.

De nieuwe waterkrachtcentrales met een totale capaciteit van 5,7 GW, waarvan 20% in handen is van onafhankelijke energieproducenten, zouden in de komende 10 jaar in werking moeten worden gesteld. Binnen de door de regering beloofde bijkomende capaciteit tegen 2019 zou 2,4 GW afkomstig zijn van waterkrachtcentrales.

GEOTHERMISCHE CENTRALES

Als gevolg van zijn ligging binnen de Pacifische “Ring van Vuur” telt de Indonesische archipel meer dan 130

actieve vulkanen. Het land bezit daardoor het grootste geothermische potentieel ter wereld, goed voor niet minder dan 40% van de mondiale reserves, hetzij 29 GW verdeeld over 285 locaties.

Indonesië staat wereldwijd op een 3de plaats voor wat betreft geothermische energieproductie, na de Verenigde Staten en de Filippijnen. Er is een geïnstalleerde capaciteit van 1,4 GW, minder dan 5% van het potentieel. In 2012 waren op het eiland Java 5 fabrieken actief en verder één op Sumatra en een andere op Sulawesi. De regering bestudeert nog 54 andere locaties.

Om het geothermische potentieel van het land te ontwikkelen heeft het Parlement in augustus 2014 een wet gestemd waardoor de energie van vulkanen benut mag worden. De tekst stipt aan dat dit soort activiteiten niet meer mag worden beschouwd als mijnbouw, een activiteit die in Indonesië verboden is.

De kostprijs blijft echter een groot obstakel in de uitbouw van deze energiebron. Een warmtekrachtcentrale is ongeveer twee keer zo duur als een elektriciteitscentrale op steenkool. Daar staat tegenover dat deze centrales wel de stoomwolken die permanent uit de vulkaan opstijgen, kunnen omzetten in elektriciteit en bovendien minder vervuilend zijn.

De regering heeft een samenwerkingsakkoord ondertekend met Nieuw-Zeeland om gezamenlijke ontwikkelingsprojecten op poten te zetten.

Tegen 2025 moeten geothermische installaties actief zijn voor een totaal vermogen van 9 GW en moeten deze voldoen aan 11% van de vraag naar elektriciteit in In-

donesië, dat daarmee wereldleider zou worden in deze sector.

BIOMASSA

Van de 32,7 GW geschatte reserves aan biomassa benut Indonesië ongeveer 5%. De actuele capaciteit bedraagt 1,7 GW. Een kanttekening hierbij is dat biomassa niet altijd als een hernieuwbare energiebron wordt beschouwd.

De residentiële sector in Indonesië is vragende partij voor elektriciteitsproductie uit biomassa, vooral in afgelegen gebieden waar geen aansluiting is op de traditionele energienetwerken. Dankzij deze energiebron kunnen producenten niet alleen in hun eigen elektriciteitsbehoefte voorzien, maar ook het surplus aan PLN verkopen.

Hout en houtskool vertegenwoordigen 80% van de verbruikte biomassa in Indonesië. Landbouwafval is technisch gezien interessant en bovendien overvloedig aanwezig. Indonesië is immers de grootste palmolieproducent ter wereld, met een marktaandeel van 50%. Na het fabricageproces zou 80% van de vruchten nog bruikbaar zijn (notenschelpen, vezels, ...) evenals het afvalwater. Ook het afvalpulp van rietsuiker en de pellen van rijstkorrels kunnen worden gebruikt. In 2010 produceerde Indonesië 66 miljoen ton rijst, goed voor 13 miljoen ton rijstpellen. De suikerfabrieken verwerkten dagelijks tussen de 1.000 en 12.000 metrieke ton aan rietsuiker, waarbij elk verwerkte ton 320 tot 370 kg afvalpulp opleverde.

ZONNE-ENERGIE

Dankzij zijn geografische positie langs de evenaar kan Indonesië het hele jaar door genieten van 12 zonuren per dag. Het potentieel aan elektriciteit via zonne-energie bedraagt 4,8 kWh/m² per dag tot zelfs 5,4 kWh/m² in het oosten van het land. Het ontwikkelingsprogramma

mikt op een globale capaciteit van 620 MW tegen 2020.

Er zijn een aantal fotovoltaïsche centrales (FC) gebouwd en aangesloten op het elektriciteitsnetwerk, maar hun exploitatie is nog precair. Meerdere obstakels staan hun werking in de weg, voornamelijk de hoge productiekosten. Alle materiaal voor deze FC's moet tot op heden worden ingevoerd, ter plaatse gebeurt enkel de assemblage. De overheid wenst fabrikanten van zonnecellen aan te trekken voor productie in Indonesië, waarbij werkgelegenheid kan gecreëerd worden en interesse voor dit type energie aangewakkerd.

Het huidige potentieel ligt voornamelijk buiten het netwerk. Er zijn gedecentraliseerde structuren nodig om elk huishouden van elektriciteit te kunnen voorzien. Het fotovoltaïsche systeem leent zich daar bijzonder goed voor.

Daarnaast wordt in Indonesië thermische zonne-energie gebruikt voor verwarming en warm water in de huishoudens. Het tropische klimaat zorgt er echter voor dat de behoefte daaraan eerder beperkt is. Vooral middenklasse-gezinnen, hotels en ziekenhuizen maken er gebruik van. In de industrie wordt deze energie dan weer ingezet voor bepaalde droogprocessen. Experts gaan er niet van uit dat thermische zonnecentrales op middellange termijn zullen worden aangesloten op het Indonesische netwerk.

WINDENERGIE

Gezien de uitgestrekte kustlijnen van Indonesië biedt de altijd aanwezige kustwind veel mogelijkheden. Het ontwikkelingsprogramma voorziet een capaciteit van 200 MW tegen 2020. De eerste windmolen op grote schaal (50 MW) is in aanbouw en zou tegen 2019 operationeel moeten zijn.

3.3.2 ENERGIE-EFFICIËNTIE

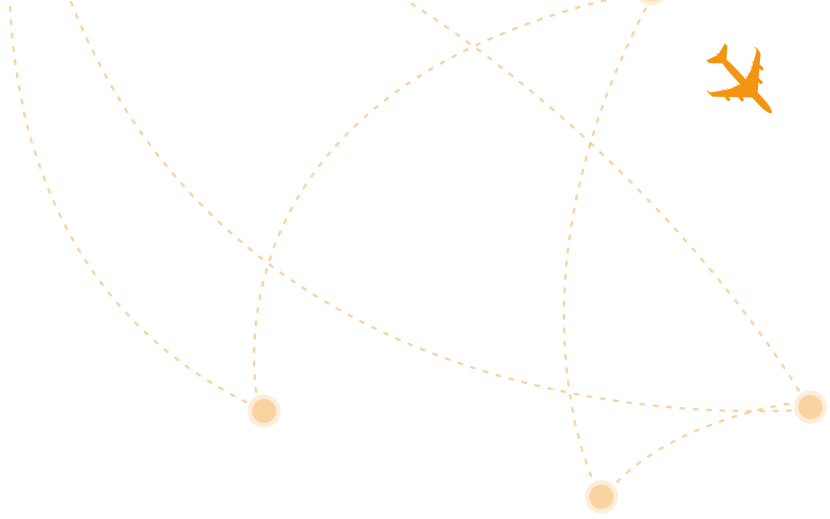
De investeringen van de privésector in de energie-efficiëntie worden geconfronteerd met een gebrek aan stimulansen en te lage energieprijzen waardoor de gebruiker niet geneigd is tot besparingen.

De hoofdstad Jakarta was het toneel van heel wat bouwkundige ontwikkelingen. In 2013 telde de stad 13 miljoen m² aan handelsoppervlakte (kantoren en winkels) en meer dan 120.000 appartementen. De meeste daarvan werden niet volgens moderne energie-efficiëntiestandaarden gebouwd en vormen bijgevolg een aanzienlijk potentieel op dat gebied.

In Indonesische gebouwen wordt elektriciteit vooral aangewend voor airconditioning (47% van de elektriciteitsfactuur voor kantoren en 65% voor hotels) en voor verlichting (ongeveer 15%). Volgens de schattingen van de ADB zou ongeveer één miljard USD moeten geïnvesteerd worden in de verbetering van de energie-efficiëntie van de handelspanden, waardoor 254 miljoen USD zou kunnen bespaard worden. Beter aangepaste verlichtings- en airconditioningsinstallaties zouden de elektriciteitsfactuur met 35 tot 40% kunnen laten dalen.

Een andere energiebesparing betreft een efficiëntere isolatie van gebouwen. De aannemers hebben vaak gekozen voor conventionele, goedkopere isolatieoplossingen, waardoor zij een redelijke verkoopprijs konden handhaven. Bij beter geïsoleerde gebouwen zou men 6 tot 19% kunnen besparen. Deze tendens is in de loop der jaren gekeerd en aannemers zetten nu juist meer in op kwaliteitsmateriaal en op het certificaat "green building" om hun blazen op te poetsen.

Jakarta heeft de vereisten voor toekomstige bouwwerken verstrengd. Voortaan moet worden voldaan aan de meest strikte normen voor energie-efficiëntie. De overheid wil op die manier de CO²-uitstoot van de gebouwen met 138 miljoen ton per jaar verminderen. Toekomstige bouwprojecten voor Jakarta tussen 2013 en 2016 betreffen 2,6 miljoen m² kantoren en 800.000 m² handelsruimte.

3.3.3 AFVALVERWERKING

De afvalverwerking in Indonesië loopt sterk achter op de internationale standaarden. Het land genereert meer dan 100.000 ton afval per dag. In Jakarta alleen al verzamelen 700 vrachtwagens dagelijks 6.500 ton afval, waarvan één derde bestaat uit plastic of karton en de rest uit organisch materiaal. 90% van dit volume wordt afgevoerd naar de stortplaats Bantar Gebang in Bekasi, de rest naar de vuilnisbelt in Sunter. Volgens een studie van de Wereldbank komt slechts 6,5% van het recyclebaar afval terecht in het officiële verwerkingsnetwerk. In Jakarta verzamelen meer dan 400.000 “saprofyten” [scavengers] het grootste deel daarvan en verkopen het daarna voor tussen de 30 en 200 USD/ton aan afvalbanken.

Jakarta besteedt jaarlijks gemiddeld 40 miljoen USD aan het vervoer van afval naar de stortplaatsen en 25 miljoen USD aan de verwerking (recyclage, verbranding of vergassing) voor het opwekken van elektriciteit.

Andere steden zouden er goed aan doen het voorbeeld van deze stad te volgen. Bedrijven die afval, of het methaan dat daaraan onttrokken wordt, gebruiken voor de productie van elektriciteit genieten voordelige tarieven, die potentiële investeerders aantrekken.

3.3.4 VERWERKING VAN AFVALWATER

Hoewel de landbouwsector veruit het meeste gebruikt zijn het vooral de verstedelijking en de groeiende industriële sector die het waterverbruik de hoogte injagen. Met een jaarlijkse neerslag van 2.700 mm heeft Indonesië geen gebrek aan waterbronnen. De infrastructuur voor de productie en distributie ervan zijn echter beperkt en op dit moment onvoldoende om een optimaal waterbeleid te voeren.

In Indonesië wordt slechts 25% van het afvalwater verwerkt. De overige 75% wordt afgevoerd naar rivieren of riolen en draagt dus net als het huishoudelijk afval sterk bij aan de vervuiling van waterlopen en gronden.

Het kraantjeswater is niet altijd betrouwbaar omdat het onvoldoende gezuiverd wordt. In sommige streken is er helemaal geen watervoorziening. Particulieren en industriële installaties moeten dus grondwater oppompen, dat meestal slechts van matige kwaliteit is.

Jakarta heeft de ambitie om tegen 2050 een volledig beheersysteem voor afvalwater op poten te zetten. De totale investering wordt geschat op 68 miljard USD. De regering is eveneens van plan om de waterzuiveringsinstallaties van andere grote steden verder te ontwikkelen.

3.4 MARITIEME SECTOR

Als grootste archipel ter wereld met meer dan 17.000 eilanden beschikt Indonesië over een economisch exclusieve zone (EEZ) van 6,2 miljoen km², de 6de grootste ter wereld. Volgens het zeerecht is een EEZ een zeegebied dat zich voor de kust van een land uitstrekt en waarin deze staat soevereine rechten heeft op de exploitatie en het gebruik van de aanwezige grondstoffen. Het zeeterritorium van Indonesië is drie keer zo groot als het grondgebied aan land.

Toen president Joko Widodo in oktober 2014 aan de macht kwam beloofde hij van Indonesië een mondiale maritieme as te maken. Het opnieuw dynamisch maken van de sector omvat vele facetten: veiligheid, vernieuwing van de haveninfrastructuur en de vloot net als de ontwikkeling van de visvangst.

VEILIGHEID VOOR ALLES

Indonesië grenst over het water aan Australië, Oost-Timor, Papoea-Nieuw-Guinea, Singapore, Maleisië en de Filipijnen. De EEZ van het land grenst ook aan een aantal zones opgeëist door China.

Eén van de eerste maatregelen van de president was het oprichten van een Agentschap voor de maritieme veiligheid van Indonesië (Bakamla), een nieuw overheidsorgaan belast met de bewaking van de kusten en de EEZ van Indonesië om piraterij, illegale handel, visvangst en mensenhandel tegen te gaan.

MODERNISERING VAN DE HAVENS EN DE VLOOT

Indonesië wordt doorsneden door drie strategische vaarroutes: de Straat van Malakka, de Straat van Soenda en de Straat van Lombok. Transport over zee

is dus essentieel voor zowel de binnenlandse als de internationale handel.

De Indonesische havens moeten worden gemoderniseerd om de kosten verbonden aan het goederen-transport omlaag te brengen en zo de concurrentiekracht van het land te verhogen. De problemen met de uitrusting en de algemene organisatie hebben als gevolg dat de logistieke kosten bij de hoogste van Zuidwest-Azië liggen. Met 24% van het BBP vormen zij een serieuze rem op de groei. Als Indonesië erin zou slagen om deze terug te brengen tot 16% van het BBP zoals in Thailand, zou dit voor de bedrijven, overheden en gezinnen een besparing opleveren van tussen de 70 en 80 miljard USD per jaar.

De Wereldbank Groep heeft 12 miljard USD hulp beloofd aan Indonesië, verspreid over de 3 à 4 volgende jaren om de maritieme logistiek te versterken en de haveninfrastructuur te verbeteren. De totale investeringsnood wordt geschat op 50 miljard USD.

Sinds 2005 werd slechts 10% per 1.000 nieuw ingeschreven boten binnen de Indonesische vloot in het land geproduceerd. Dit lage percentage vindt zijn oorsprong in het fiscale regime. Op een ingevoerd schip moet immers geen enkele heffing worden betaald, terwijl onderdelen ervoor onderworpen zijn aan 10% BTW en tussen de 5 en 10% aan douanerechten.

EEN VISSERIJ-GIGANT

Indonesië is één van de vijf grootste visserijnaties ter wereld, na India en China. Het Ministerie van Maritieme zaken en Visserij registreerde een natio-

WE ARE GOING TO USE THE FULL WEIGHT OF THE INSTITUTION, ALL OF THE CREATIVE WAYS OF PROVIDING ADVICE AND FINANCING, TO SUPPORT INDONESIA'S VISION OF BUILDING WHAT COULD TURN OUT TO BE A MARITIME SUPER HIGHWAY, WHICH COULD BOOST ECONOMIC GROWTH EVERY YEAR BY TWO PER CENT.

JIM YONG KIM, PRESIDENT VAN DE WERELDBANK GROEP, 21 MEI 2015

nale productie van 20,95 miljoen ton vis in 2014, een stijging van 18% tegenover 2013. Voor 2015 mikt de regering op een productie van 24,82 miljoen ton. Ongeveer twee derde daarvan komt uit de visvangst, het saldo is afkomstig uit de aquacultuur.

In 2014 droeg deze sector voor 3,4% bij aan het nationale BBP. Hoewel de globale economische groei vertraagde tussen 2010 en 2014, stegen de visserij-activiteiten van 6,0% naar 7,0%.

Volgens een enquête van Statistics Indonesia uit 2013, zouden de visvangst en de aquacultuur meer opbrengen dan rijstplantages en veehouderij. Het gemiddelde jaarinkomen van een gezin dat leeft van de visvangst en aquacultuur bedroeg 50,84 miljoen IDR (ongeveer 4.100 USD), terwijl gezinnen die leven van rijstplantages en veehouderij slechts over een inkomen tussen 13 en 20 miljoen IDR beschikken. Experts bevestigen dat deze bedragen met 20% zouden kunnen stijgen indien het land zou moderniseren met de inzet van geavanceerdere technologie.

De Indonesische Kamer van Koophandel en Industrie (KADIN) heeft de Indonesische regering gesensibi-

liseerd voor de noden van en de investeringen in de maritieme sector, vooral in het oosten. Deze zone van de archipel is bijzonder rijk aan visserijproducten maar wordt niet optimaal geëxploiteerd.

In mei 2015 kondigde het Ministerie de oprichting aan van 5 maritieme technoparken. De regering gaat voor de uitwerking van dit project samenwerken met universiteiten, onderzoeksinstituten, bedrijven en lokale overheden.

De visserijsector wordt vooral bedreigd door de versnelde verstedelijking die bepaalde kustlijnen verzwakt en door de illegale visvangst waardoor Indonesië meerdere miljarden EUR aan inkomsten misloopt. In augustus 2015 hebben de autoriteiten 38 boten (binnen- en buitenlandse) die in beslag genomen waren wegens illegale visvangst met explosieven vernietigd.

DE DREIGING VAN HET STIJGENDE WATER

Volgens het 5de rapport van de IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change - internationale experts in de evolutie van klimaatveranderingen)

dat verscheen in 2014, vormt het stijgende water-niveau de grootste bedreiging voor de maritieme macht van Indonesië. Een verhoging van de temperatuur zou kunnen leiden tot de beschadiging van heel wat infrastructuur aan de kust (landingsbanen, havens, ...). De aanleg van bufferzones, waar kustbewoners naartoe kunnen als hun huis dreigt onder te lopen door het stijgende water, wordt bovendien sterk aanbevolen.

De Indonesische klimatoloog Edvinn Aldrian, mede-auteur van het IPCC-rapport, heeft aan de regering gevraagd om haar "blauwe economie" te baseren op 5 pijlers: respect voor het milieu, duurzame ontwikkeling, maximale afvalbeperking, een geïntegreerd systeem dat economische stromingen genereert, automatisatie en participatie van de leefgemeenschappen.

FROM HISTORY'S SRIVIJAYAN SAILORS TO TODAY'S OILMEN, WE FIND AT SEA INDONESIA'S ETERNAL POTENTIAL. [...] IF WE FAIL TO SHOW THE SEA ITS DUE REGARD, THE NEXT CHAPTER IN THE HISTORY OF THE OCEAN WILL SHOW US RESPONSIBLE FOR ITS DESTRUCTION. [...] FOR INSTANCE, A PROJECT TO RECLAIM 700 HECTARES OF BENOA BAY, BALI, FOR HOTELS, A CONVENTION CENTER AND ENTERTAINMENT THREATENS TO DESTROY 23 PERCENT OF A BAY TEEMING WITH A RICH MANGROVE ECOSYSTEM ON WHICH THE LOCAL FISHING COMMUNITY DEPENDS. WE DON'T OPPOSE REAPING NATURE'S BENEFITS TO ENABLE BETTER LIVELIHOODS. WE SUPPORT JOKO'S VISION OF THE SEA AS THE NATION'S CENTERPIECE. BUT IF HE AIMS TO ENHANCE INDONESIA'S VITALITY THROUGH ITS SEAS, ANY PLAN TO DEVELOP AS MARITIME POWER MUST ENDEAVOR TO PROTECT OUR WATERS AND COASTS – INCLUDING CLIMATE CHANGE'S IMPACT ON OUR ISLANDS AND INHABITANTS.

JAKARTA GLOBE, DECEMBER 2014

A night scene of a harbor. In the background, a long bridge with many streetlights is illuminated, casting a warm glow. The lights reflect on the water. In the foreground, several fishing boats are visible, some with tall masts and rigging. The overall atmosphere is quiet and industrial.

4 RECENTE SUCCESSVERHALEN

4 RECENTE SUCCESVERHALEN

BKS

SECTOR: MESSEN

BKS (Belgium Knives Services) werd in 1982 opgericht in Lambermont, dichtbij Verviers en is gespecialiseerd in industriële messen en snijvlakken. Dankzij de gebruikte spitsstechnologie, het hoogopgeleide personeel en de efficiënte, performante procedures kan BKS een service van hoge kwaliteit bieden.

BKS levert messen en snijvlakken voor verschillende industrietakken, zoals plastic (granulering van plastic), verpakking, papier, textiel, voeding, extractie en recyclage van allerlei materiaal. Daarnaast beschikt het bedrijf over een groot gamma aan vervangonderdelen. Qua dienstverlening zorgt BKS voor herstellingen en het slijpen met hoge precisie. Dat laatste wordt steeds volgens bijzonder strikte normen uitgevoerd met een tolerantie van net geen micron. Voor de productie kan BKS een hele reeks materialen aanbieden, van het klassieke ijzer over Stellite en Power Metals tot koolstoffen.

De verschillende werkplaatsen van BKS zijn allemaal uitgerust met hoog geautomatiseerde, digitaal bestuurde machines en talrijke controleapparatuur.

Gesterkt door zijn succes in Europa opende BKS in oktober 2010 een tweede fabriek in Maleisië. Deze vestiging in Kuala Lumpur is gespecialiseerd in het

slijpen van machines voor de granulatie en het tot poeder vermalen van plastic. BKS bedient hiermee de Maleisische, Thaise en Singaporese markten.

Daarna volgden nog verdere uitbreidingen op het Aziatische continent. BKS Indonesië is sinds september 2014 operationeel in Jakarta, dankzij een investering van 1,5 miljoen EUR aan machines. Het zakencijfer van het Indonesische filiaal zal 350.000 EUR bedragen in 2015, terwijl voor 2016 wordt gemikt op 650.000 EUR. In de komende maanden zou het personeelsbestand worden uitgebreid van 10 naar 15 medewerkers.

In december 2014 nam de BKS-groep ook het Luxemburgse bedrijf Neunheuser over. Voor 2016 is het de bedoeling om uit te breiden naar het Midden-Oosten.

www.bks-knives.com

ETEX

SECTOR: CONSTRUCTIEMATERIAAL

Etex is een Belgische industriële groep actief in de productie en verkoop van constructiemateriaal. De groep is vertegenwoordigd in volgende vier segmenten:

- > gevelbekleding en constructiepanelen van vezelcement en plaaster
- > dakwerken
- > passieve brandbeveiliging en hoogwaardig isolatiemateriaal
- > keramische tegels voor vloeren en wanden.

Naast de hoofdzetel heeft Etex in België nog drie productiesites en twee R&D-centra. Op de internationale markt voor duurzame constructiematerialen en -oplossingen is Etex aanwezig in 42 landen, met meer dan 17.000 medewerkers verspreid over 118 fabrieken en een jaarlijkse omzet van bijna 3 miljard EUR.

De groep werd in 1905 opgericht in Haren door Alphonse Emsens, die onder de vlag van Eternit een fabriek voor vezelcement opende. Vanaf de jaren 1930 breidde het bedrijf zich internationaal uit, eerst in Europa en Latijns-Amerika, daarna in Afrika en Azië. Nadat het bedrijf zich een tijdlang concentreerde op de modernisering van zijn uitrusting en technologie streeft de groep naar productdiversificatie; ook plaasterwanden behoren nu tot hun portefeuille. In

1981 nam Etex het bedrijf Promat over, dat oplossingen biedt voor passieve brandbeveiliging. Sinds 2014 is Etex voor 100% eigenaar van de plaasteractiviteiten van de Franse reus Lafarge, bekend onder het merk Siniat.

De Etex-groep kent veel succes in de regio Asia-Pacific en in het bijzonder in Indonesië. De bevolkingsexplosie van dit land gecombineerd met een groeiende middenklasse heeft een positieve impact op de constructiemarkt, geschat op 446.000 miljard IDR, goed voor ongeveer 30 miljard EUR. 59% daarvan wordt gerealiseerd in de residentiële sector, voornamelijk bij renovatiewerken.

Het filiaal PT Eternit Gresik, gevestigd in de provincie Oost-Java, telt 850 medewerkers. In de voorbije 5 jaar registreerde het bedrijf een gecombineerde jaarlijkse groei (compound annual growth rate - CAGR) van 12%, een resultaat dat beduidend hoger ligt dan het industriële gemiddelde.

Het Indonesische filiaal handelt in twee types producten: golfplaten in vezelcement voor dakwerken van het merk ETER en panelen in vezelcement van het merk KALSI, gebruikt voor de constructie van scheidingswanden, plafonds, gevels, spitsgevels, daken, ... Deze producten staan bekend om hun

duurzaamheid en hun weerstand tegen klimatologische omstandigheden, vocht, brand, inslag en termieten.

In 2012 en 2013 groeide de capaciteit van PT Eternit Gresik met 50%. Om zijn productgamma ook in het westen van het land te lanceren zette Etex het licht op groen voor een nieuwe investering van 62 miljoen EUR voor de bouw van een tweede Indonesische fabriek in Karawang. De site werd ingehuldigd op 26 november 2015 en is uitgerust met de langste en meest geavanceerde productielijn voor vezelcement van het hele Etex-netwerk. Door zijn ligging op 50 km van Jakarta heeft de site het voordeel van goede aansluitingen op de belangrijkste wegen en op de haven in de hoofdstad. Etex kan voortaan ook mikken op commerciële projecten in Jakarta, zoals appartementen, scholen, ziekenhuizen of openbare gebouwen. 90% van de Indonesische productie stroomt op dit moment naar de sterk groeiende binnenlandse markt. Het saldo wordt uitgevoerd naar buurlanden binnen de ASEAN.

www.etexgroup.com

ETEX HAS A LONG AND PROVEN EXPERIENCE IN AUTOCLAVED FIBRE CEMENT BOARDS. OUR PRODUCTS ARE DEVELOPED AND KNOWN FOR THEIR DIMENSIONAL STABILITY, FLEXIBILITY AND EASINESS OF INSTALLATION. THEY ARE APPRECIATED BY BUILDING MATERIAL PROFESSIONALS ALL OVER INDONESIA AND SOUTH EAST ASIA. KALSI PRODUCTS ENJOY THE INDONESIAN 'TOP BRAND' LABEL IN 2015 AND ARE AWARDED THE SINGAPORE GREEN LABEL. FURTHERMORE, ALL PRODUCTS ARE CERTIFIED ACCORDING TO THE MAIN INTERNATIONAL STANDARDS.

WIM MESSIAEN, PRESIDENT-DIRECTEUR VAN PT ETERNIT GRESIK (NOVEMBER 2015)

SIOEN

SECTOR: TECHNISCH TEXTIEL

Alles begon in 1907, in de gouden tijden van de textielindustrie in West-Vlaanderen, toen Adolf Sioen in Rumbeke een weefatelier opende. In 1960 richtte zijn kleinzoon zijn eigen bedrijf op, gespecialiseerd in technisch textiel, een nieuwe, veelbelovende niche. Gestaaig bouwde het bedrijf aan zijn verticale integratie door zijn eigen draden te produceren, zijn eigen weefsels te weven, eigen verfstoffen te produceren, eigen kleding te maken en talrijke decoupage- en assemblage-activiteiten te combineren. In Aardooie biedt de groep Sioen Industries vandaag een waaier aan producten en activiteiten aan, onder te verdelen in 3 divisies.

Dankzij de performantie van het segment Coating is Sioen wereldleider in de geïntegreerde coating van

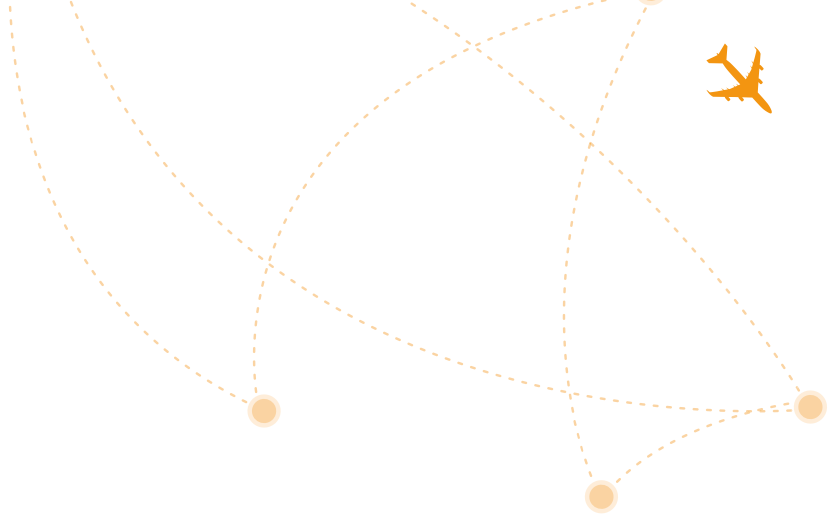
technische stoffen. De activiteiten reiken van de extrusie van technische draden voor het weven tot de coating en behandeling van de doeken. Deze worden door de klanten van Sioen dan omgevormd tot tenten, dekzeilen, zwembadafdekkingen, beschermende kledij, matrasbeschermers, ...

De divisie Chemicals heeft als twee belangrijkste competenties de dispersielakken en pigmenttechnologie. Dit departement produceert pigmentpasta's (voor het kleuren van polyurethaan, PVC-producten, epoxy's, acrylharsen en siliconen), vernissen en inktten, voor zowel inkjetprinters als voor decoratiedoeleinden.

Het segment Apparel produceert kleding met een

PT SIOEN INDONESIA AND PT SUNGINTEX ARE MORE THAN JUST A GARMENT PRODUCTION FACILITY. WE OFFER ADDED VALUE IN ALL ASPECTS OF BUSINESS AND TAKE UP YOUR PROJECT FROM CONCEPTION OF THE STYLE (DESIGN, FABRIC SELECTION, SPECIAL TRIMMINGS...) TILL THE FINAL DISTRIBUTION. WE GIVE ON YOUR REQUEST ADVICE ON THE FABRIC CHOICE, DESIGN, PERSONALIZED TRIMMINGS, AND INFORMATION ABOUT THE LATEST STATE-OF-THE-ART PRODUCTION TECHNIQUES. ALL THE ABOVE RESULT IN A COMPETITIVE ADVANTAGE OF YOUR HIGH QUALITY GARMENT RANGE.

FRAGMENT UIT DE BROCHURE "SIOEN INDONESIA"

hoog kwalitatieve technische bescherming voor verschillende domeinen waar veiligheid en comfort van primordiaal belang zijn: interventiekleding voor brandweerlieden, drijvende kleding, kogelwerende kleding, regenkleding, kleding voor industriële bescherming (tegen elektrische bogen, chemische substanties, ...), enz.

De activiteiten met enductie en de productie van chemische producten (de eerste twee divisies) vereisen een hoge kapitaaldichtheid. Samen stellen deze twee eenheden ongeveer 1.000 mensen tewerk in West-Europa, voornamelijk in België en Frankrijk. Hoewel het expertisecentrum voor de divisie Appareel in Aardooie gevestigd is, gebeurt de productie voornamelijk in de fabrieken in Tunesië, Roemenië en Indonesië. De confectie van kleding vereist immers veel handwerk, waarvoor een aanzienlijke hoeveelheid personeel nodig is.

De Indonesische fabriek heeft niet minder dan 1.600 arbeiders in dienst, bijna de helft van het totale personeelsbestand van de groep. In het land zijn twee productiecentra actief, met name PT Sioen Indonesia in Jakarta sinds 1996 en PT Sungintex in Bekasi,

sinds 1998. Zij voorzien de markt van hoogwaardige technische kledij en hebben als klanten bekende merken in de sectoren sport, outdoor, casual en lifestyle. Het clientele waardeert in het bijzonder de "one-stop solution" met de keuze van stoffen, het ontwerp van de modellen, het uitwerken van de patronen, het fabriceren van prototypes, de productie van kleding van hoge kwaliteit en tot slot de levering over de hele wereld. Om tegemoet te komen aan de stijgende vraag heeft de groep besloten om twee nieuwe productiefabrieken te bouwen, waarvan één in Semarang, Indonesië, en de andere in Myanmar.

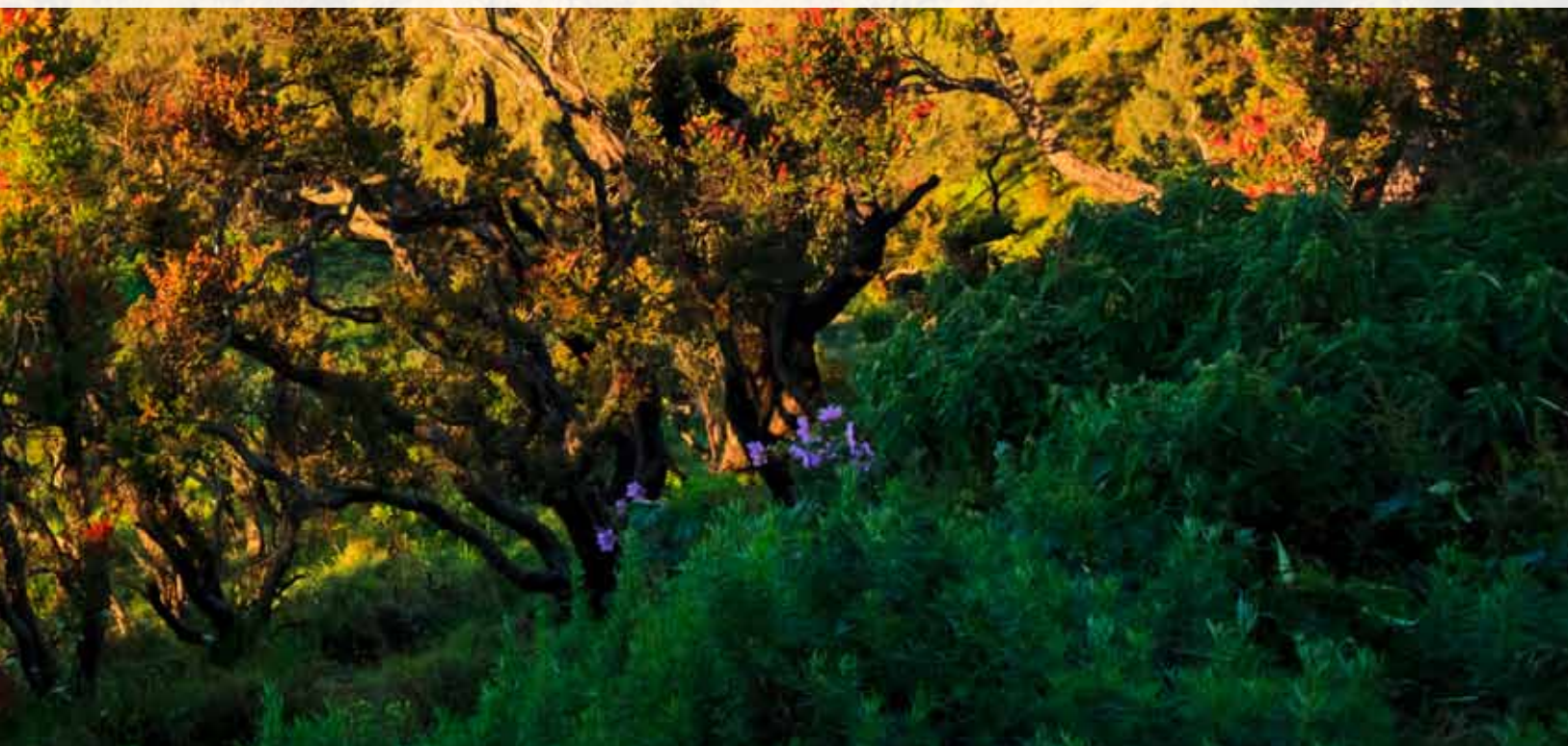
Sioen is beursgenoteerd en telt vandaag 31 wettelijke entiteiten in 15 verschillende landen.

www.sioen.com

5 BRONNEN

ONZE PARTNERS

FLANDERS INVESTMENT & TRADE

www.flandersinvestmentandtrade.com

BRUSSEL INVEST & EXPORT

www.invest-export.irisnet.be

AGENCE WALLONNE À L'EXPORTATION ET AUX INVESTISSEMENTS ÉTRANGERS

www.awex.be

FOD BUITENLANDSE ZAKEN

www.diplomatie.be

INDONESISCHE BRONNEN

BANK OF INDONESIA

www.bi.go.id/en

STATISTICS INDONESIA

www.bps.go.id

MINISTERIE VAN FINANCIËN

www.kemenkeu.go.id/en

MINISTERIE VAN ENERGIE EN MINERALE GRONDSTOFFEN

www.esdm.go.id/index-en.html

AGENTSCHAP VOOR MARITIEME VEILIGHEID (BAKAMLA)

www.bakamla.go.id/home/english

AGENTSCHAP VOOR DE COÖRDINATIE VAN INVESTERINGEN (BKPM)

www.bkpm.go.id

KAMER VAN KOOPHANDEL EN INDUSTRIE (KADIN)

www.bsd-kadin.org

NATIONAL ENERGY COUNCIL

www.den.go.id/index.php

JAKARTA GLOBE

www.jakartaglobe.beritasatu.com/news

INTERNATIONALE BRONNEN

WERELDHANDELSORGANISATIE

www.wto.org

INTERNATIONAAL MONETAIR FONDS

www.imf.org

ORGANISATIE VOOR ECONOMISCHE SAMENWERKING EN ONTWIKKELING (OESO)

www.oecd.org

WERELDBANK

www.worldbank.org

EUROPESE COMMISSIE

ec.europa.eu

EUROSTAT

epp.eurostat.ec.europa.eu

CREDENDO GROUP

www.credendogroup.com

THE ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT

www.eiu.com

WORLD ECONOMIC FORUM

www.weforum.org

INTERNATIONAAL ENERGIEAGENTSCHAP

www.iea.org

U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION

www.eia.gov

ASEAN, ASSOCIATIE VAN ZUIDOOST-AZIATISCHE NATIES

www.asean.org

FRANCE DIPLOMATIE

www.diplomatie.gouv.fr

SWITZERLAND GLOBAL ENTERPRISE

www.s-ge.com

ERNST & YOUNG

www.ey.com

L'ECHO

www.lecho.be

LE SOIR

www.lesoir.be

LE MONDE

www.lemonde.fr

LE COURRIER INTERNATIONAL

www.courrierinternational.com

LE MONITEUR DU COMMERCE INTERNATIONAL (MOCI)

www.lemoci.com

agentschap voor
buitenlandse handel

AGENTSCHAP VOOR BUITENLANDSE HANDEL

Montoyerstraat 3
1000 Brussel
Tel.: +32 2 206 35 11
www.abh-ace.be

KONINKRIJK BELGIË
Federale Overheidsdienst
Buitenlandse Zaken,
Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking

FOD BUITENLANDSE ZAKEN, BUITENLANDSE HANDEL EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Karmelietenstraat 15
1000 Brussel
Tel.: +32 2 501 81 11
diplomatie.belgium.be

FLANDERS
INVESTMENT &
TRADE

FLANDERS INVESTMENT & TRADE

Koning Albert II-laan, 37
1030 Brussel
Tel.: +32 2 504 87 11
www.flandersinvestmentandtrade.com

invest-export
.brussels

BRUSSEL INVEST & EXPORT

Louisalaan, 500, bus 4
1050 Brussel
Tel.: +32 2 800 40 00
www.invest-export.irisnet.be

Wallonia.be
EXPORT
INVESTMENT

AGENCE WALLONNE À L'EXPORTATION ET AUX INVESTISSEMENTS ÉTRANGERS

Sainteletteplein, 2
1080 Brussel
Tel.: +32 2 421 82 11
www.awex.be

Hoewel alles in het werk werd gesteld om nauwkeurige en actuele informatie te geven, kunnen noch het Agentschap voor Buitenlandse handel, noch zijn partners (Flanders Investment & Trade, Brussel Invest & Export en het Agence wallonne à l'Exportation et aux Investissements étrangers) verantwoordelijk worden gesteld voor fouten, weglatingen en leugenachtige verklaringen. Ze kunnen evenmin verantwoordelijk worden gesteld voor het gebruik of de interpretatie van de informatie in deze studie. Deze studie heeft niet de bedoeling advies te verstrekken.

PUBLICATIEDATUM: februari 2016

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: **Marc Bogaerts**
AUTEUR: **Nicolas Preillon**
GRAFISCHE VORMGEVING EN UITVOERING: **Oskar D**

GEDRUKT OP PAPIER MET EEN FSC-LABEL
DEZE STUDIE IS OOK BESCHIKBAAR OP: www.abh-ace.be
OVERNAME GEGEVENS (OF TEKST) IS TOEGELATEN MITS BRONVERMELDING

